

***Hei*-partikkeli keskustelussa**

Pro gradu -tutkielma
Kerttu Pihlajamaa
Helsingin yliopisto
Suomalais-ugrilainen ja
pohjoismainen osasto
Suomen kieli
Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto	
Tekijä – Författare – Author Pihlajamaa, Kerttu			
Työn nimi – Arbetets titel – Title <i>Hei</i> -partikkeli keskustelussa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu – tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 73 + 1 sivu liitteitä
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan <i>hei</i>-partikkelin käyttöä suomenkielisessä kasvokkaiskeskustelussa. Tavoitteena on selvittää, millaisissa vuoroissa <i>hei</i>-partikkeliä käytetään, miten nämä vuorot liittyvät muuhun keskusteluun, missä kohdassa vuoroa <i>hei</i> on ja mitä merkityksiä sillä tuodaan keskusteluun. Tutkimuskysymysten ulkopuolelle on rajattu tervehdyksenä ja hyvästelynä toimivat <i>hei</i>-partikkelit, ja tutkielmassa keskitytään <i>hei</i>-partikkelin hieman vähemmän tutkittuihin puoliin. Tutkimusmetodina käytetään etnometodologista keskustelunanalyysia. Aineisto koostuu neljästä erilaisesta monihenkisestä arkikeskustelusta, joista yhteensä on tarkasteltu noin 7 tuntia 45 minuuttia videoaineistoa. Aineistoanalyysin kohteena olevista kohdista osa on tätä tutkielmaa varten litteroitu; valmiina olleet litteraatit on tarkistettu ja niihin on lisätty tietoa kehollisesta toiminnasta.</p> <p>Tutkielmassa osoitetaan, että <i>hei</i>-partikkelilla on erilaisia käyttötapoja, jotka vaihtelevat sen mukaan, missä kohtaa vuoroa <i>hei</i> tuotetaan ja millaisessa sekventiaalisessa paikassa vuoro sijaitsee. Tyypillisimmillään <i>hei</i> sijoittuu vuoron alkuun, joko kiinteästi vuoroon liittyvänä aloituksena tai päätoimintona projisoivana aineksena. Tällöin se on huomionkohdistimelle tyypillisessä asemassa ja sillä voidaan kiinnittää kuulijan huomio. Tavallisesti se kuitenkin aloittaa myös jonkinlaisen suunnanmuutoksen keskustelussa. <i>Hei</i>-alkuisella vuorolla voidaan ilmaista muutosta puhujan mielensisäisessä tilassa, aloittaa muutos toiminnassa, topiikissa tai näkökulmassa taikka palata keskustelussa taaksepäin.</p> <p>Vuoron keskellä <i>hei</i> fokusoi jälkeensä tulevaa vuoron uutisarvoista osaa. Sen sijaan, että sillä pyydetäisiin kuulijan huomiota heti vuoron alussa, sitä käytetään korostamaan lausuman reemaa tai osaa siitä. Yleensä kyse ei ole suunnanmuutoksesta keskustelussa.</p> <p>Vuoronloppuisella <i>hei</i>-partikkelilla puhuja tyypillisesti kutsuu kuulijaa samanmielisyyteen ja yhteiseen affektiseen asennoitumiseen kanssaan. Silloinkin, kun vuorojen affektisuus ei ole vahvaa, niillä pyritään jonkinlaiseen yhteiseen näkökulmaan tai toimintaan. Osalla <i>hei</i>-loppuisista vuoroista aloitetaan samalla jonkinlainen suunnanmuutos.</p> <p>Tutkielmassa tehdään myös alustavia havaintoja muista <i>hei</i>-partikkelin käyttötavoista. Intonaatioiltaan voimakkaasti laskeva, yksin vuoron muodostava <i>hei</i> merkitsee toisen toiminnan jollakin tavalla ongelmalliseksi. Toisaalta <i>hei</i>-partikkeliä käytetään myös affekttiltaan positiivisten evaluaatioiden alussa. Lisäksi sillä voidaan aloittaa referoitu jakso, jolloin se toimii lainauksen sisäisessä tilanteessa kuin vuoronalkuinen <i>hei</i>-partikkeli muutenkin.</p> <p>Tutkielma tekee yleiskatsauksen monipuoliseksi osoittautuneen <i>hei</i>-partikkelin käyttöön keskustelussa. Näin se laajentaa huomionkohdistinten ja interjektioiden tuntemusta sekä partikkelintutkimuksen kenttää. Jatkotutkimukselle jää kuitenkin vielä tilaa esimerkiksi toisenlaisen aineiston tai systemaattisemman intonaation tarkastelun kautta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords keskustelunanalyysi, partikkelit, huomionkohdistimet, interjektiot, suomen kieli			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Kaisa-kirjasto; Muoto-opin arkisto			
Muuta tietoa – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset	1
1.2 Aineisto	2
2 Taustaa	3
2.1 Keskustelunanalyysi metodina partikkelitutkimuksessa	4
2.2 Partikkelit, interjektiot ja huomionkohdistimet	5
2.3 <i>Hei</i> -partikkeli	7
2.4 Tutkielman rakenne	11
3 Alkuasemainen <i>hei</i> muutoksen merkinä	11
3.1 Oivallus	12
3.2 Uusi toiminta	19
3.3 Uusi aihe	24
3.4 Uusi näkökulma	29
3.5 Paluu	33
4 <i>Hei</i> fokusojana vuoron keskellä	39
5 Vuoronloppuinen <i>hei</i> kutsuna yhteisymmärrykseen	46
6 Muita <i>hei</i>-partikkelin käyttötapoja	53
6.1 <i>Hei</i> ja puuttuminen toisen ongelmalliseen toimintaan	53
6.2 <i>Hei</i> affektisessa evaluaatiossa	57
6.3 <i>Hei</i> referoinnin alussa	59
7 Lopuksi	62
Lähteet	69
Liite: Keskustelunanalyttiset litterointimerkit	

1 Johdanto

Tämän pro gradu -tutkielman keskiössä on suomen *hei*-partikkeli, josta kiinnostuin sattumalta internetin keskustelupalstoja selaillessani. Heti alusta asti oli selvää, että tervehdys tai hyvästely eivät määritelminä riitä kuvaamaan *hein* monimuotoisuutta, mutta myös sanakirjamääritelmät ja Ison suomen kieliopin pykälä huomionkohdistimista tuntuivat perusteellisemman tutkimuksen puuttuessa jättävän paljon kysymyksiä vastattaviksi. Taivotteenani on vastata joihinkin noista kysymyksistä tarkastelemalla *hei*-partikkelia ai-doissa keskustelutilanteissa.

1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset

Tutkielmani aihe on *hei*-partikkeli kasvokkaiskeskustelussa. Olen kiinnostunut siitä, millaisissa tilanteissa *hei*-partikkelia käytetään ja mitä merkityksiä sillä tuodaan keskusteluun. Tutkin aihetta keskusteluanalyysin keinoin, ja tarvittaessa otan huomioon myös videolta näkyviä multimodaalisia seikkoja.

Olen rajannut näkökulmastani pois tervehdykset ja hyvästelyt, sillä olen kiinnostunut näkemään, mitä muuta *hei*-partikkelilla tehdään. Aineistoni perusteella tehdyt havainnot voivat myös jonkin verran poiketa esimerkiksi kahdenkeskisistä tai puhelimen välityksellä käydyistä keskusteluista, sillä muun muassa tarve huomion kiinnittämiseen voi olla erilainen. Uskon kuitenkin, että usean hengen keskusteluista nousee esiin jo monia kiinnostavia ilmiöitä *hei*-partikkelista.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Millaisissa puheenvuoroissa *hei*-partikkelia käytetään?
- Miten *hei*-partikkelin sisältämät vuorot liittyvät muuhun keskusteluun?
- Missä kohdassa vuoroa *hei* on?
- Mitä merkityksiä sillä tuodaan keskusteluun?

Tarkastelen siis sitä, mitä *hei*-partikkelin sisältämillä vuoroilla tehdään keskustelussa. Kiinnitän huomiota *hei*-vuorojen sekventiaaliseen asemaan ja niihin laajempiin toimintakokonaisuuksiin, joissa ne esiintyvät. Lisäksi tarkastelen, sijoittuuko *hei* vuoron alkuun, sen keskelle vai loppuun, ja miten sijainti vaikuttaa vuoron tulkintaan. Pyrkimyksenäni

on löytää *hei*-partikkelille tyypillisiä esiintymisympäristöjä ja analysoida, millaisia merkityksiä sillä on vuorovaikutuksessa.

1.2 Aineisto

Tutkielman aineisto on peräisin Helsingin yliopiston suomen kielen oppiaineen Keskusteluntutkimuksen arkistosta, ja se koostuu neljästä eri aineistokokonaisuuteen kuuluvasta keskustelusta (signumit 435, 440, 441 ja 444). Yhteensä olen käynyt läpi lähes kahdeksan tuntia (n. 7 t 45 min) videoaineistoa, mikä sisältää yhteensä 110 *hei*-partikkelin esiintymää. Kahdessa tapauksessa tuotetaan useampi *hei* peräkkäin, ja olen laskenut näistä kummankin vain yhdeksi esiintymäksi. Tervehdys- tai hyvästelykäytössä aineistossani on vain kaksi *hei*-tapausta, joten rajaukseni sisään mahtuvia partikkeleita on 108. Näistä kuitenkin yhdeksän on kontekstiltaan niin epäselviä, etten ole ottanut niitä mukaan tarkasteluun: videosta ei joko kuule keskustelua kunnolla tai tarkasteltava vuoro jää pahasti keskeneräiseksi. Tarkemmin olen siis keskittynyt 99 *hei*-partikkeliin.

Olen poiminut aineistosta *hei*-partikkelit katsomalla videoaineistoa läpi sekä käyttämällä tekstinkäsittelyohjelman hakutoimintoa niiltä osin, kuin saatavilla on ollut valmiita litteraatteja. Olen hauissani huomioinut sen, että litteraatissa sanojen sisälle voi tulla erikoismerkkejä, minkä takia pelkkä hakusana *hei* ei näytä vielä kaikkia esiintymiä. Tästä ja tarkkaavaisesta videoiden katselusta huolimatta on mahdollista, että jokin yksittäinen esiintymä on jäänyt havaitsematta; luotan kuitenkin siihen, että tällaisia tapauksia ei voi olla kovin montaa.

Tutkimani keskustelut ovat vähintään kolmen hengen kasvokkaiskeskusteluja, ja osallistujien ikä ja sukupuoli vaihtelevat. Aineisto koostuu erityyppisistä arkikeskusteluista, joskin yhdessä keskusteluista on myös institutionaalisia piirteitä. Keskustelujen pituudet vaihtelevat: kolmesta olen käynyt läpi koko saatavilla olevan aineiston (SG 440: 72 min, SG 441: 50 min, SG 444: 191 min) ja neljännessä noin 60 % (SG 435: 152 min). Kahdesta on ollut saatavilla kokonainen valmis litteraatti ja kahdesta muusta suurimman osan kattava. Olen tarvittaessa tarkentanut litteraatteja, lisännyt esimerkkeihin tietoa kehollisesta toiminnasta ja litteroinut itse puuttuvia katkelmia. Tarkastelun kohteena olevat vuorot on litteraateissa merkitty rivin alkuun nuolella, ja *hei*-partikkelin sisältämät ja sen projisoimat vuorot on lisäksi lihavoitu.

Merkitseminen esimerkkeihin aina sen aineistokokonaisuuden numeron, mihin keskustelu kuuluu, sekä siihen liittyvää toimintaa kuvaavan otsikon (esim. SG 435 Valokuvat), jotta niiden kontekstia olisi helpompi seurata. Seuraavaksi kuvaan lyhyesti kutakin keskustelukokonaisuutta.

Valokuvat-aineistokokonaisuudessa (SG 435) keskustelijat (yhteensä seitsemän) pyrkivät tunnistamaan vanhoissa valokuvissa näkyviä henkilöitä arkistointia varten. Keskustelu on pääosin vapaamuotoista, mutta tapaamisen tavoitteellisuus ja sen järjestäjien suunnitelmat tuovat siihen välillä myös institutionaalisia piirteitä. Noin 152 minuutin keskustelun aikana esiintyy 51 *hei*-partikkelia, mikä kattaa noin puolet aineistoni tapauksista.

Seurakuntanuoret-keskustelu (SG 440) on pääosin kolmen nuoren aikuisen vapaamuotoista kasvokkaikeskustelua kahvilassa. Keskustelun alussa ja lopussa mukana on kuitenkin myös aineiston kerääjä. Noin 72 minuutin keskustelun aikana esiintyy 17 *hei*-partikkelia.

Perhekeskustelu (SG 441) sisältää monihenkisen perheen ruokailun aikana käymää keskustelua. Paikalla ovat perheen vanhemmat, heidän kolme lastaan (kaksi aikuista ja yksi teini-ikäinen) sekä toisen aikuisen lapsen poikaystävä ja tämän alakouluikäinen pikkuveli. Osallistujien määrä vaihtelee videon aikana kolmesta seitsemään, kun perheenjäsenet lopettavat ja aloittavat syömisen eri aikoihin. Noin 50 minuutin videossa esiintyy 21 *hei*-partikkelia.

Roolipelaajat-kokonaisuudessa (SG 444) keskustelijat ovat nuoria aikuisia, jotka pelaavat pöytäroolipeliä. Neljästä paikallaolijasta yksi on pelinjohtaja, joka vastaa pelin tapahtumista ja juonen etenemisestä. Kolme muuta ovat pelaajia, jotka tekevät pelinjohtajan kuvausten perusteella päätöksiä pelihahmojensa toiminnasta ja heittävät noppaa siitä, onnistuvatko aikeissaan. Suuri osa puheesta liittyy siis pelin etenemiseen, vaikka keskustelua käydään myös muista asioista. Noin 191 minuutissa esiintyy 21 *hei*-partikkelia – muihin signumeihin verrattuna siis melko vähän.

2 Taustaa

Tässä luvussa esittelen tutkielmani kannalta tärkeää aiempaa tutkimusta sekä käyttämäni metodia, etnometodologista keskusteluanalyysiä.

2.1 Keskustelunalyysi metodina partikkelitutkimuksessa

Tutkimusmetodini on etnometodologinen keskustelunalyysi, jonka periaatteet Heritage (1996 [1984]: 236–237) kiteyttää seuraavasti: Ensinnäkin vuorovaikutus ei ole sattumanvaraista, vaan se on järjestynyttä ja jäsentynyttä toimintaa. Toiseksi vuorovaikutus on aina sekä kontekstin muovaamaa että sitä uudistavaa toimintaa. Kolmanneksi vuorovaikutuksen pieniäkään yksityiskohtia ei voida jättää suoralta kädeltä tarkastelematta, sillä jokainen piirre voi olla merkityksellinen. Oleellista on juuri luonnollisten keskustelutilanteiden nauhoittaminen, sillä muistinvaraisesti tai keksimällä ei tavoiteta aidon keskustelun monimuotoisuutta (mts. 233). Keskustelunalyttiseen litteraattiin merkitäänkin myös esimerkiksi intonaatio, tauot ja nauru, ja tarpeen mukaan videolta katsotaan myös keskustelijoiden ilmeitä ja eleitä (Hakulinen 1997a: 17).

Äänitettyjen ja videoitujen keskustelujen käyttäminen aineistona on mahdollistanut myös varsin kontekstisidonnaisten sanojen, kuten partikkeleiden, syvempää tutkimusta. Dialogipartikkeleista kirjoittanut Sorjonen (1999: 177) korostaa partikkeleiden toimintaympäristön tärkeyttä niiden tutkimuksessa. Keskeisiksi nousevat erityisesti vuorottelu- ja sekvenssijäsennys eli se, miten keskustelu etenee puhujien vaihtuvien vuorojen kautta ja jaksottuu pidemmiksi toimintakokonaisuuksiksi (esim. Hakulinen 1997a: 16). Sorjonen (mp.) esittää, että partikkeleita tutkiessa on huomioitava varsinaisen partikkelivuoron lisäksi myös edellisen vuoron rakenne ja toimintaluonne, sen paikka mahdollisessa laajemmassa toimintakokonaisuudessa sekä se, miten keskustelu etenee partikkelivuoron jälkeen.

Analyysin kannalta hyödyllinen on myös preferenssijäsennys: tietyt vierusparien jälkijäsenet ovat preferoituja eli jollakin tavalla odotuksenmukaisempia kuin toiset, preferoimattomat vaihtoehdot (Tainio 1997: 94). Schegloff ja Sacks (1973: 295–296) ovat määritelleet vieruspareiksi sellaiset jaksot, jotka muodostuvat kahdesta vierekkäisestä vuorosta, jotka ovat eri puhujien tuottamia ja järjestyneet etu- ja jälkijäseneksi niin, että etujäsen vaatii tietyn tyyppisen jälkijäsenen. Esimerkiksi etujäsenenä toimivaan pyyntöön suostuminen on preferoitua, kieltäytyminen taas preferoimatonta (Tainio 1997: 94). Preferoimattomat jälkijäsenet ovat usein jollakin tavalla tunnusmerkkisiä, ja muun muassa juuri partikkeleita käytetään tällaisina preferoimattoman vuoron aloittavina merkkeinä (ks. esim. Raevaara 1989: 154–160 ja Sorjonen 1989: 172–174).

Hakulisen (1997: 14) mukaan keskustelunanalyysille olennaista on myös toiminnan käsittäminen laajasti: lausumat nähdään paitsi puheaktiteorian mukaisina tekoina, myös identiteetin luomisen välineenä. Vuorovaikutuksessa voidaan tuoda ilmi esimerkiksi omaa ammatti-identiteettiä, tietämystä tai tietämättömyyttä, asennetta ja monia muita asioita. Myös partikkeleilla voidaan tehdä näitä asioita: esimerkiksi osoittaa tiedon ottamista vastaan uutena (esim. Koivisto 2016), ilmaista affektista suhtautumista (esim. Reber 2012) tai muistamista tai ymmärtämistä (esim. Seuren ym. 2016, Koivisto 2017).

Keskustelunanalyysi selvittää siis niitä mahdollisuuksia, mitä puheenvuoroilla voidaan saada aikaiseksi ja miten se tehdään. Muodon ja merkityksen suhde on kontekstisidonnainen ja joustava, ja keskustelijat luovat merkityksiä yhteistyönä. (Hakulinen 1997a: 14–15.)

2.2 Partikkelit, interjektiot ja huomionkohdistimet

Koska *hei*-partikkelin sijoittuminen sanaluokkajaossa ei ole aivan yksiselitteinen, käyn tässä luvussa läpi interjektioiden ja partikkeleiden määritelmien taustoja. Samalla perustelen, miksi itse puhun *hein* kohdalla nimenomaan partikkelista enkä esimerkiksi interjektioista.

Iso suomen kielioppi määrittelee partikkelit taipumattomiksi sanoiksi, joilla on lukuisia alakategorioita – yhtenä näistä interjektiot (VISK § 792). Partikkeleiden ja interjektioiden määritelmät ja siten myös niiden paikka sanaluokkajaossa on kuitenkin herättänyt keskustelua tutkijoiden kesken. Interjektioita ei ole aina pidetty varsinaisina kielenaineina lainkaan (esim. Goffman 1981: 99). Koska interjektiot kuitenkin toimivat eri kielissä eri tavoilla, ne ovat kielellisesti koodattuja ja siten kielen osia (Cuenca 2000: 31).

Esimerkiksi Ameka (1992: 106–108) pitää interjektioita omana, partikkeleista erillisenä luokkana semanttisten ja rakenteellisten ominaisuuksien perusteella: ne ilmaisevat puhujan mielensisäistä tilaa, voivat esiintyä yksin ja erottuvat muista vuoron aineksista omana intonaatioyksikkönään ja tauotuksen kautta. Hänen mukaansa partikkelit taas ovat aina muuhun vuoroon syntaktisesti integroituneita eivätkä voi esiintyä yksin (mas. 108). Osa tutkijoista kuitenkin näkee interjektiot rakenteellisin perustein partikkeleiden alakategoriana (mas. 107): ne ovat eräs taipumattomien sanojen luokka kuten VISK:n

määritelmänkin mukaan. Toisaalta interjektiot voi nähdä myös pragmaattisina merkitsiminä (*pragmatic marker*), sillä ne ovat kontekstisidonnaisia ja ilmaisevat puhujan asenteita ja intentioita (mas. 108).

Ameka (1992: 105) jakaa interjektiot kahtia: ensisijaisiin ja toissijaisiin interjektioihin. Ensisijaisia interjektioita ei käytetä muuten kuin huudahdussanoina (esim. *vau*), kun taas toissijaisilla on pohja jossakin toisessa sanaluokassa (esim. *vitsi*). Suomen *hei*-partikkelia läheisesti muistuttavaa englannin sanaa *hey* on kuvattu niin ensisijaiseksi (esim. Gupta 2015: 146) kuin toissijaiseksikin (esim. Norrick 2009: 868) interjektioiksi, mutta luokittelun perusteita ei ole juuri avattu. Oma tulkintani on, että luokittelu riippuu interjektioden määrittelystä: lasketaanko sama sana kaikissa eri käyttötilanteissaan interjektioiksi, vai kuuluuko se esimerkiksi rutinoituneena tervehdyksenä eri ryhmään kuin huomionkohdistimena.

Kuten edellä on mainittu, VISK asettaa interjektiot partikkeleiden alakategoriaksi, mikä on ohjannut valintojani tässä tutkielmassa. Termistöä myös kehitetään jatkuvasti, ja interjektioden rinnalle on luotu luokka *huomionkohdistimet*, joka kuvataan VISK:ssa ”interjektioden kaltaiseksi pienehköksi ryhmäksi” ja joka sisältää joitakin aiemmin interjektioiksi määriteltyjä sanoja, kuten *hei*, *hoi* ja *pst* (§ 858). Huomionkohdistimet nimensä mukaisesti hakevat kuulijan huomiota, pyrkivät ylläpitämään sitä tai korostavat jotakin tärkeää osaa vuorossa (Seppänen 1989: 108; Trillo 1997: 208). Koska *hei*-sanan paikka taipumattomien sanojen joukossa on vaihdellut, olen päätenyt tässä tutkielmassa puhumaan siitä *partikkelina* – näin en tule etukäteen määritelleeksi sitä mahdollisesti liian rajoittavaan alakategoriaan

Suomalaisessa keskustelunanalyysisessä tutkimusperinteessä ei ole vielä suuremmin keskitytty interjektioihin, vaikka joistakin yksittäisistä interjektioista onkin tehty tutkimusta (esim. *oho*: Lindemann 2014 ja *vitsi*: Heinonen, K. tulossa 2019). Yleisesti partikkelitutkimusta ei kuitenkaan ole unohdettu, ja esimerkiksi dialogipartikkeleita on käsitelty jo enemmänkin (ks. esim. Hakulinen 1989; Sorjonen 2001; Kunnari 2011; Koivisto 2013, 2015, 2016, 2017).

Tutkielmani kannalta tärkeitä ovat tutkimukset huomionkohdistimista ja niitä läheisesti muistuttavista sanoista, joista suomen osalta tarkemmin on tutkittu *kuule*- (Hakulinen, Eriksson & Lindström 2003) ja *kato*-partikkeleita (Hakulinen & Seppänen 1992).

Pro gradu -tutkielmassaan laajempaa kuvaa läsnäolijoihin viittaamisesta rakentanut Seppänen (1989: 108) on huomannut suomen huomionkohdistimilla olevan samantyyppisiä käytötapoja kuin amerikanenglannin puhuttelusanoilla: kutsu keskusteluun, vuoron tarjoaminen ja lausuman pidentäminen. Huomionkohdistimilla säädellään vuorottelua ja niitä käytetään kuulijaan vetoavasti, tämän huomiota herättävästi ja tärkeitä asioita korostavasti. Varsinainen merkitys rakentuu aina vasta koko ilmauksen rakenteen ja prosodian vaikutuksesta. On kuitenkin huomattava, että Seppänen käsittelee tutkielmassaan verbeistä syntyneitä huomionkohdistimia (esim. *kato*, *tiätsä*) (mts. 80–81) eikä näin ollen tarkastele esimerkiksi *hei*-partikkelia muuten kuin *kuule*-partikkelin yhteydessä. Puhuttelua ja huomionkohdistimia suomen kielessä on tutkinut myös Tekoniemi (1998), jonka pro gradu -tutkielmaa käsittelee tarkemmin luvussa 2.3.

Seppäsen mukaan huomionkohdistimet lisäävät puheen tuttavallisuutta (1989: 109), mikä on linjassa englannin ja espanjan huomionkohdistimia tutkineen Trillon (1997: 219) havaintojen kanssa siitä, että formaalimmassa haastattelutilanteessa huomionkohdistimia käytetään selvästi vähemmän kuin vapaassa keskustelussa. Trillon aineiston kohdalla on kuitenkin myös pohdittava, onko huomion kohdistaminen joka tapauksessa vähemmän tarpeellista haastattelutilanteissa kuin muuten.

2.3 *Hei*-partikkeli

VISK:ssa *hei* on luokiteltu huomionkohdistimiin. Huomionkohdistimet esiintyvät VISK:n mukaan pääsääntöisesti yksin tai vuoron alussa, mahdollisesti puhutteluilmauksen kera. Subjektin ja finiittiverbin jäljessä ne voivat esiintyä ehdotuksissa tai vasta tehdyn havainnon kertomisessa. Vuoron keskellä tai lopussa *hei* ja *kuule* ”tuovat lausumaan muitakin sävyjä”, mutta VISK ei varsinaisesti avaa, mitä nämä muut sävyt voisivat olla. (VISK § 858.) Se kuitenkin ohjaa pykälään 1039, joka käsittelee vuoronloppuisia tunteen ja asenteen ilmauksia, mikä viittaisi *hei*- ja *kuule*-partikkelien mahdolliseen affektiseen käyttöön.

Sekä Nykysuomen sanakirjassa (NS, s.v. *hei*), Suomen kielen perussanakirjassa (PS, s.v. *hei*) että Kielitoimiston sanakirjassa (KS, s.v. *hei*) *hei*-partikkelille luetellaan useita käyttötarkoituksia. KS ja PS nostavat näistä ensimmäiseksi *hei*-partikkelin tervehdys- ja

hyvästelysanana, NS:ssa tämä on vasta kolmantena. NS nostaa ensimmäiseksi *hein* ”kehutuksissa, varoituksissa, kysymyksissä, yllättävissä toteamuksissa ym. kiinnittämässä kuulijan huomiota”. Vastaava kuvaus löytyy lähes samoin sanoin myös KS:sta ja PS:sta, ja se on tämän tutkielman kannalta oleellinen, sillä se vastaa parhaiten VISK:n tulkintaa *hei*-partikkelista huomionkohdistimena. Lisäksi kaikissa kolmesta sanakirjasta kerrotaan *hein* käytöstä ilmaisemassa iloa; NS:ssa tähän luokkaan kuuluvat myös suosionosoitukset voittajalle, jotka KS ja PS erittelevät omaksi kohdakseen. Kussakin sanakirjassa mainitaan myös *hei hein* arkinen käyttö hulluutta ilmaisemassa (*Hän on hiukan hei hei*).

Vaikka osa edellisistä määritelmistä sopii huomionkohdistimen kuvaukseksi, on selvää, että ainakin sanakirjojen mukaan *hei*-partikkelilla voi olla myös esimerkiksi affektisempia merkityksiä ilon tai yllätyksen ilmaisijana. Kandidaatintutkielmassani myös havaitsin, että internetin keskustelupalstoilla *hei*-partikkelia käytetään affektiltaan niin positiivisesti kuin negatiivisestikin latautuneissa konteksteissa (Pihlajamaa 2016). *Hei* ei ole myöskään ainoa huomionkohdistin, jolla on myös muunlaista käyttöä: ainakin *kuule*-partikkelia on huomattu käytettävän dialogi- tai lausumapartikkelinomaisesti (Hakulinen, Eriksson & Lindström 2003: 204) sekä preferoimatonta vuoroa ennakoidvasti (mts. 212). Näiden syiden vuoksi onkin mielenkiintoista tarkastella, mitä puhuttu keskusteluaineisto voi kertoa *hei*-partikkelin merkityksistä.

Suutarinen (2016) sivuaa puheluiden lopetussekvenssejä koskevassa pro gradu -tutkielmassaan myös *hei*-partikkelia: hänen kuvaamissaan tilanteissa se toimii nimenomaan hyvästelynä. *Hei* onkin tavallinen niin tervehdyksenä kuin hyvästelynäkin, millä tavoin sitä käytetään myös tämän tutkielman aineistossa, vaikka saapumiseen tai lähtemiseen liittyviä tilanteita on vain muutama. Esimerkissä 1 kyseessä on tervehdys (r. 6; litterointimerkit on selitetty liitteessä).

(1) (SG 435, Valokuvat)

```

1  Liisa:    aha tääll_on nyt (0.4) m noh katota[as.]
2  Jussi:                                     [ pä]i#vää#.
3                                     (0.6)
4  Liisa:    ah (.) ((viittaa)) täss_on (0.3) Meri ↓Sievinen,
5                                     (0.5)
6  ->Meri:   hei,
7                                     (1.0) ((Matti nousee kättelemään Meriä))
8  Maija:    ahah,
```

9 Liisa: Helsingin [yliopiston;]
 10 Matti: [Matti Männi]stö. ((Merille))

Kun Meri saapuu uutena henkilönä paikalle, Jussi tervehtii ensin käyttäen sanaa *päivää* (r. 2). Liisan esiteltyä tulijan (r. 4) Meri tervehtii omalta osaltaan käyttäen *hei*-partikkelia (r. 6).

Esimerkissä 2 kahdentunutta *hei*-partikkelia käytetään hyvästelynä, kun Jouni on lähtemässä paikalta.

(2) (SG 435, Valokuvat)

1 Jouni: [kiitoksia että sain olla muka[na sukeltamas
 2 ?: [kiitos.
 3 Jouni tä[hän historia[°(- -)°
 4 ?: [kiitos.
 5 Liisa: [joo.
 6 ?: kiitos.
 7 Päivi: joo [tää on kauhee, [(mut hau:ska)
 8 Liisa: [fke- ke- kerrotaanko [sulle jos tulee
 9 [lisää (kokemuksia.)f]
 10 Jussi: [Uittukatu.]
 11 Jussi: se on [joku,
 12 Jouni: [joo.
 13 Hanna: kato juu.
 14 Jouni: no:ni.
 15 ->Liisa: [f>noni?< (.) moi.f]
 16 Päivi: [<tää on] meijän [Martti,>
 17 Maija: [katotaan.
 18 Maija: >annas ku,<
 19 ->Päivi: \$↑**hei hei**.f

Valokuvien tunnistus on samalla meneillään, mutta kiittelyt riveillä 1–6 liittyvät lähtötilanteeseen. Rivillä 19 Päivi vielä hyvästelee Jounin sanomalla *hei hei*.

Lähelle omia tutkimuskysymyksiäni tulee Tekoniemen (1998) pro gradu -tutkielma, joka käsittelee puhuttelua ja huomionkohdistimia isän ja lapsen välisessä keskustelussa. Tekoniemen tutkielman aineistossa *hei*-partikkelin aloittamilla lausumilla pyritään jonkinlaiseen muutokseen topiikissa tai tilanteessa, ja usein syynä on puhujan kannalta ongelmallinen tilanne (mts. 57, 77).

Tekoniemen (1998: 35) mukaan yksin etujäsenenä esiintyessään *hei* herättää odotuksen yllätyksellisestä, huomionarvoisesta asiasta, joka liittyy senhetkiseen tilanteeseen

ja toimintaan. Myös lausumanalkuisena *hei*-partikkelin käyttöön liittyy yllätyksellisyys ja mahdollisesti jonkinlainen ongelmatilanne, ja lapsen puheessa käyttötilanteet ovat Tekoniemen aineistossa usein hyvin affektisia (mts. 47, 65). *Hei*-partikkelin sisältämä esisekvenssi voi toisaalta myös aloittaa topiikinvaihdoksen (mts. 43), ja sillä alkavat keskeytykset tuovatkin topiikkiin uuden näkökulman tai ovat kysymyksiä jostakin uudesta aiheesta (mts. 53, 70).

Tekoniemi kuvaa *hei*-partikkelin olevan etujäsenenä erityisesti vuorovaikutukseen suuntautuva, kun taas lausumanalkuisena itse lausuman merkitystä korostava (mts. 53). Tutkimusaineiston isä käyttää *hei*-partikkelia pääosin lausumanalkuisena esimerkiksi direktiivien yhteydessä, ja huomionkohdistin yhdistettynä imperatiivimuotoiseen verbiin onkin tehokas tapa saada lapsi reagoimaan (mts. 70). Lapsi taas käyttää *hei*-partikkelia erillisenä vastausta vaativana etujäsenenä enemmän kuin isä (mts. 63).

Hei-partikkelilla ja sitä läheisesti muistuttavalla englannin sanalla *hey* on paljon yhtäläisyyksiä. Kuten suomen *hei*, myös *hey* määritellään tavallisesti kutsuvaksi tai huomiota kohdistavaksi interjektiksi, ja *hey*-partikkelin käyttöä huomion saamiseksi ja sen ylläpitämiseksi on sivunnut esimerkiksi Zwicky (1974: 787–788). Norrick (2009: 881–882) on huomannut sillä olevan myös topiikin muutokseen liittyvää käyttöä: huomion hakemisen lisäksi sillä voidaan vaihtaa tai uudelleen fokusoida keskustelun aihe. Tässäkin mielessä se muistuttaa suomen *hei*-partikkelia.

Dubois (1989) puolestaan on tutkinut englannin *hey*-partikkelin käyttöä referoinnin, erityisesti näennäislainauksen (*pseudoquotation*) aloittajana. Dubois’n havaitsema johtolause + *hey* + referaatti -rakenne on käytössä myös suomalaisessa keskustelussa, ja käsitellen sitä tarkemmin luvussa 6.1. Usein on kuitenkin vaikea – jollei mahdoton – tietää, aloittaako *hei* aidon vai puhujan itse muotoileman lainauksen.

Kuten tästä luvusta voi huomata, *hei*-partikkelilla vaikuttaa olevan varsin monenlaisia tehtäviä keskustelussa. Siitä ei kuitenkaan vielä löydy laajempaa, juuri siihen keskittyvää ja useita keskusteluja aineistonaan käyttävää tutkimusta. Tätä tutkimusaukkoa pyrin tutkielmallani täyttämään.

2.4 Tutkielman rakenne

Luvussa 1 olen esitellyt tutkimusaiheeni ja -kysymykseni sekä tutkielmani aineiston. Tässä luvussa olen kuvaillut käyttämäni metodia eli keskustelunanalyysia sekä käynyt läpi aiempaa tutkimusta keskusteluntutkimuksen – erityisesti partikkelitutkimuksen – kentältä. Tässä alaluvussa käyn vielä lyhyesti läpi analyysilukujeni etenemisjärjestyksen.

Olen jakanut analyysini neljään päälukuun, joista kolme ensimmäistä on jaoteltu sen perusteella, missä kohdassa vuoroa *hei* esiintyy ja mitä sillä tai sen sisältävällä vuorolla tehdään keskustelussa. Sijainti vuorossa korreloi *hei*-partikkelin funktion kanssa, minkä takia on mielekästä käsitellä niitä samassa yhteydessä.

Luku 3 käsittelee alkuasemaista *hei*-partikkelia, joka aloittaa jonkinlaisen muutoksen keskustelun kulussa. Erilaiset muutostyypit on jaettu viiteen alalukuun, jotka keskittyvät oivaltamiseen, uuteen toimintaan, topiikkiin ja näkökulmaan sekä paluuseen. Luku 4 käsittelee *hei*-partikkelia vuoron keskellä, jossa sillä korostetaan partikkelin jälkeen tulevaa osaa vuorosta. Luku 5 taas keskittyy vuoronloppuiseen *hei*-partikkeliin, jota käytetään kutsuna yhteisymmärrykseen.

Luvussa 6 esittelen vielä joitakin muita aineistostani nousseita *hei*-partikkelin käytötapoja, jotka eivät yksiselitteisesti sovi aiempien lukujen alle. Alaluvussa 6.1 tarkastelen yksin esiintyvää, intonaatioltaan vahvasti laskevaa *hei*-partikkelia, jolla merkitään toisen toiminta ongelmalliseksi. Luku 6.2 keskittyy *hei*-alkuisiin affektisiin evaluaatioihin, ja 6.3 koskee *hei*-partikkelia referoidun jakson alussa. Näihin tehtäviin ei kuitenkaan ole mahdollista paneutua tarkemmin tässä tutkielmassa.

Tutkielman lopuksi luvussa 7 kokoan vielä yhteen tutkimukseni keskeiset tulokset ja pohdin, kuinka *hei*-partikkelin ja muiden huomionkohdistinten tutkimusta voisi jatkaa. Tulemme näkemään, että *hei* on monipuolinen niin liikkuvuudessaan kuin vuorovaikutuksellisissa tehtävissäänkin, mistä myös sanakirjamääritelmät ja aiempi tutkimus ovat vihjanneet.

3 Alkuasemainen *hei* muutoksen merkinä

Tässä luvussa käsitelen vuoronalkuista *hei*-partikkelia keskustelun suunnanmuutoksen merkinä. Alkuasemaisena *hei* on huomionkohdistimelle tyypillisessä asemassa, jossa

sen voi nähdä aloittavan kuulijan huomiota etsivän lausuman (VISK § 858). Vuoronalkuisia *hei*-partikkeleita oli aineistossani selvästi eniten, 77 kappaletta. Usein niihin liittyy jonkin uuden asian tai toimintalinjan tuominen keskusteluun. Tämä on linjassa Tekonien (1998) havaintojen kanssa siitä, että *hei*-alkuisella vuorolla voidaan pyrkiä muuttamaan topiikkia (mts. 53, 70) tai toisen toimintaa (mts. 62), mutta omasta aineistostani löytyi useammanlaisia muutostyyppejä.

Käyttö on varsin samanlaista kuin Norrick (2009: 881–882) on havainnut englannin sanalla *hey* olevan. Kuten suomen *hei*, myös *hey* määritellään tavallisesti kutsuvaksi tai huomiota kohdistavaksi interjektiksi, mutta huomion hakemisen lisäksi sillä voidaan vaihtaa tai uudelleen fokusoida keskustelun aihe. Norrick käsittelee *hey*-partikkelia varsin lyhyesti, mutta vaikuttaa siltä, että sen ja *hei*-partikkelin käytössä on paljon yhtäläisyyksiä.

Olen jaotellut *hei*-partikkelin pohjustamat muutokset viiteen alalukuun. Aloitan *hei*-partikkelista erilaisissa oivalluksissa (3.1); sitten tarkastelen, miten *hei*-alkuinen vuoro tuo meneillään olevaan toimintaan jonkinlaisen muutoksen (luku 3.2); seuraavaksi siirryn analysoimaan, kuinka se tuo keskusteluun uuden aiheen (luku 3.3); tämän jälkeen keskityn siihen, miten *hei*-alkuinen vuoro tuo meneillään olevaan topiikkiin jonkinlaisen uuden näkökulman (luku 3.4), ja lopuksi tarkastelen sitä paluun merkinä (luku 3.5).

Osassa aineistoni esiintymistä on *hei*-partikkelin lisäksi myös muita vuoron alkuun hakeutuvia aineksia, kuten lausumapartikkeleita (esim. *no*, *mut*). Joskus tällainen vuoro on myös suunnattu kielellisin tai multimodaalisin keinoin jollekin tietylle henkilölle tai ryhmälle, joskus ne taas esitetään sen tarkemmin vastaanottajaa spesifioimatta. Vuoronalkuisiksi olen laskenut myös *hei*-partikkelin sisältämät esisekvenssin aloittavat vuorot, jotka projisoivat suoraa jatkoa. Yhteistä näille kaikille on keskustelun tai toiminnan suunnan muuttaminen.

3.1 Oivallus

Hei-partikkelia käytetään muun muassa sellaisissa vuoroissa, joissa puhuja osoittaa oivaltaneensa jotakin. Tarkoitan oivalluksella sellaista muistamisen, ymmärtämisen tai huomaamisen hetkeä, jolloin puhuja näyttää saavan uuden äkillisen ajatuksen. *Hei* toimii tällöin tilanmuutoksen merkitsimenä (*change-of-state token*), eli ilmaisee jonkinlaista

kognitiivista muutosta puhujan tilassa (Heritage 1984: 299). Tällaisen muutoksen ilmaiseminen on pelkän sisäisen kokemuksen sijaan myös vuorovaikutuksellinen teko, joka vaikuttaa keskustelun etenemiseen (Heritage 2005: 189–190). Fennistisessä tutkimuksessa tällaisia tilanmuutoksen merkitsimiä on käsitelty erityisesti Koivisto, joka on kirjoittanut esimerkiksi *aijaa*-partikkelista muistamisen (2013) ja *aa*-partikkelista tajuamisen merkinä (2015, 2017). Erilaisista oivalluksista tai muistamisista on kirjoitettu myös esimerkiksi tanskan (Heinemann 2016), saksan (Betz & Golato 2008) ja hollannin osalta (Seuren, Huiskes & Koole 2016).

Hei sijoittuu oivaltavissa vuoroissa aineistossani pääsääntöisesti vuoron alkuun, ja oivalluksen laukaisee yleensä jokin esine, johon puhuja kiinnittää huomionsa. Oivalluksen osoittamisen tarve ei siis samalla tavalla nouse edeltävästä keskustelusta kuin esimerkiksi *aa*-partikkelin kohdalla, joka esiintyy erityisesti tilanteissa, joissa yhteisymmärrys on partikkelin tuottamista ennen ollut vaarantunut (Koivisto 2015: 115; 2017: 481). Tyyppillistä on, että *hei*-partikkelin jälkeen puhuja vielä eksplikoi oivalluksensa sisällön.

Erityisen paljon oivallusvuoroja (10/13) on Valokuvat-keskustelussa, joka tarjoaa-kin paljon mahdollisuuksia kuvien henkilöiden tai paikkojen tunnistamiseen. Esimerkissä 3 onkin kyse *hei*-partikkelin käytöstä juuri tällaisessa tunnistamistilanteessa (r. 5).

(3) (SG 435 Valokuvat)

1   ((*Maija kääntää katseensa kädessään*
2   *olevaan kuvapinoon*))
3   Matti: [perä]ti sitte] [sieltä (se) kuva.]
4   Liisa: [jos-]   [jossain Te- Te]rijoen.
5   ->Maija: [**<h::ei.>**   ]
6   (0.7) ((*Jussi kääntää päätään Maijaan päin*))
7   Matti: nii. ((*Liisalle*))
8   Maija: [kuule.] ((*kääntää päätään hieman kohti muita*))
9   Liisa: [tyyppi]sessä.
10   Päivi: [.hh] niin todella [koska siin_on]
11   Maija: [nä-]*   [nää on Fa-   ]
12   **Maija nostaa katseensa Liisaan ja Päiviin*
13   Päivi: sitä hiek*ka-
14   **Maija peittää suunsa käsillään*
15   Liisa: nii [ky- nii iha hirveesti >joo<.   ]
16   Päivi: [rantaaki] vaikka kuin[°ka° >juu<.]
17   Maija: [↑mhmhm?   ]   [anteeks.   ]
18   (0.3)

19 Liisa: nii. ((kääntää päänsä Maijaan päin))
 20 Maija: Liisa.
 21 Liisa: no.
 22 Maija: nää o ↑kuitenki sielä Haagassa; katso nytte.
 23 Liisa: no ↑siin on ↓Haagasta se on [selvä.]
 24 Maija: [tää on] aivan
 25 selvä Haa[ga.]

Maijan¹ huomio kiinnittyy yhteen valokuvista, kun hän huomaa tunnistavansa siinä näkyvän paikan. Rivin 5 *hei* on painokas ja Maija tuottaa sen sellaisessa kohdassa, jossa hän on juuri laskenut pöydälle edellisen tutkailemansa valokuvan ja siirtänyt huomionsa pinossa seuraavana olevaan. Partikkelin lausuessaan Maija on vielä keskittynyt katsomaan kuvaa eikä näytä fyysisellä toiminnallaan hakevan muiden huomiota.

Maija kuitenkin haluaa kertoa oivalluksestaan Liisalle, minkä ilmaisemiseen hän käyttää huomionkohdistinta *kuule* (r. 8), painottaen lausuttua päällekkäispuhuntaa Liisan ja Päivin suuntaan katsoen (r. 11) sekä lopulta Liisan puhuttelua nimeltä (r. 20). Myös *hei*-partikkelin yleinen, huomiota hakeva merkitys voi osaltaan vaikuttaa sen käyttöön rivillä 5, sillä Maijan havainto vaikuttaa keskustelun kulkuun ja hän pyytää näillä muillakin keinoilla huomiota asian käsittelemiseksi. Maija ei kuitenkaan *hein* lausuessaan ole vielä fyysisesti suuntautunut keskustelukumppaneihinsa.

Oivaltamistulkintaa tukee myös keskustelun jatko. Maija käyttää valokuvan otto-paikasta selittäessään partikkelia *kuitenkin*, 'kaikesta huolimatta' (r. 22). Haagaa on siis ilmeisesti aiemmin pidetty epätodennäköisenä sijaintina, jolloin Maijan havainto on epäodotuksenmukainen ja oivallus laajempaa ymmärrystä muuttava. Myös Liisa reagoi havaintoon nostaen sävelkorkeutta ja käyttäen vahvaa painotusta, joilla hän ilmaisee samanimielisyyttä (r. 23). Paikan tunnistaminen osoittautuu siis uudeksi oivallukseksi, ja ensimmäisenä sen käsittelyyn johdatti *hei*.

Oivallus voi liittyä myös muistamiseen, kuten esimerkissä 4. Katkelma sijoittuu roolipelaajien tapaamisen alkuvaiheeseen, jossa he ovat yhdessä muistelleet, mihin tilanteeseen peli on edellisellä tapaamiskerralla jäänyt. Kullakin pelaajalla on edessään pape-reita, joissa on heidän pelihahmojensa tietoja.

---

¹ Maija on toinen tilaisuuden järjestäjistä, joka on koko tapaamisen ajan nostanut valokuvia matkalaukusta pöydälle muiden katsottavaksi: isoa osaa hän ei kommentoi lainkaan, joistakin hän lukee ääneen kuvatekstejä tai kysyy mielipiteitä.

(4) (SG 444 Roolipelaajat)

1 (9.0) ((*Tu vie mehujuuätikut pois, V syö*))
2 Ville: ny:t sä alat muistaa >et miten sä aiot<
3 tappaa >meiät<.
4 (0.6)
5 ->Heikki:fheh hehf .hhhh .nss hei niim mul on
6 boltpistooliki;
7 Tuomas: >nii siis< (.) meil oli tota:,
8 (1.0)
9 Tuomas: öö >pil-< >me ol-< nii >me ol-< (0.8) piti
10 tutkii sitä että minkä takii siellä
11 tota (0.6) >on se ruokapula<.
12 (.)
13 Tuomas: >tai siis_se< tota,

Heikki tuottaa *hei*-alkuisen vuoron katse omassa paperissaan (r. 5–6). Vuoron aloitus *hei niin* muistuttaa partikkeliketjua *ai niin*, joka on erikoistunut osoittamaan nimenomaan jonkin jo tiedetyn muistamista (Koivisto 2013: 280). *Niin*-partikkelin on huomattu toimivan monipuolisena paluun merkinä (Heinonen, M. 2002), ja myös *ai niin* -ketjun tapauksessa sillä on taaksepäin katsova ominaisuus (Koivisto mp.). Tuo ominaispiirre näyttää pätevän myös tässä esimerkissä: Heikki on tiennyt aiemminkin hahmonsä asevalikoimasta, ja nyt tuo tieto palautui tarkemmin hänen mieleensä. Tätä implikoi myös liittepartikkeli *-kin* (r. 6), joka tarkoittaa oivalluksen koskemaan juuri pulttipistoolia (*boltpistooli*) muiden varusteiden lisänä.

Partikkeliketjun *hei* on kuitenkin perusmerkitykseltään erilainen kuin *ai niin* -ketjun *ai*: siinä missä *hei* kohdistaa huomiota, *ai* ottaa tiedon vastaan uutena (VISK § 1028). On mahdollista, että ero liittyy siihen, millä tavalla muistaminen syntyy. Tämän tutkielman aineistossa suurin osa oivaltavista *hei*-partikkeleista liittyy erityisesti fyysisiin ärsykkeisiin, mistä tässäkin esimerkissä on kyse. Vuoro ei liity aiempaan keskusteluun, ja Heikin katse on tiiviisti paperissa, joten on selvää, että jokin paperilla oleva aktivoi kyseisen muiston. Sen sijaan ainakin Koiviston (2013) artikkeli käsittelee *ai niin* -ketjua nimenomaan reaktionä aiempaan vuoroon. Rajanveto ei varmastikaan ole aivan näin helppoa, sillä *hei*-partikkelilla voidaan kyllä ilmaista myös edellisen vuoron pohjalta noussutta oivallusta. Näitä tilanteita on kuitenkin aineistossani vain kolme, ja niistäkin eräs alkaa partikkeliketjulla *ai nii hei*.

Esimerkissä 5 on juuri tällainen ainakin osittain edellisen puhujan vuoroon liittyvä oivallus (r. 21 alkaen).

(5) (SG 435 Valokuvat)

1 Liisa: tää on itseasias aika hurja mut kuulkaa
2 ↑mistä tää on.
3 Jouni: mikä.
4 Maija: mikä [(-)]
5 Liisa: [tää] kuva;
6 Jouni: >näytäs nyt<
7 (0.5)
8 Liisa: ka- toi (0.2) tää [talo] ja sit siin on
9 Jouni: [joo.]
10 Liisa: jotain kalliota;
11 Jussi: ((*antaa Hannalle kuvia*)) m- tätä löy°tyy°
12 Päivi?: mmm.
13 ((*Päivi osoittaa jotakin Jounin pitelemässä kuvassa*))
14 Jouni: tää om muuten ihan tästä (0.2) tosta
15 [vierestä; onks toi Auroran]katu.
16 ((*Jouni näyttää sormellaan kuvasta*))
17 Liisa: [↑onks se ↑Temppeliaukiolta.]
18 (0.8)
19 Jouni: .hhh toss_on se (.) siis (0.5) me ollaan
20 [niinku tuolla nur[kan takana. oisko toi se,]
21 ->Päivi: [.ts [a::::ha:::]]::
22 -> [hei.]
23 Jouni: [>nii onks] tää niinku< Freesinkatu
24 >vai mikä< tää nousee >tähä< [tost (-) katu,]
25 Päivi: [<vois olla>.]
26 *mä tiedän ja tonne menee sitte (0.4) joo. .hhh
27 *P ottaa kuvan ja osoittaa siitä jotakin
28 tästä [ku mennää A]las ni [tulla]an tanne.
29 Jouni: [ihan tosta;] [tosta,]
30 ((*Jouni näyttää peukalolla olkansa taakse*))
31 sata,
32 Liisa: <↑a[ijaa>]
33 Jouni: [kakssata-] me- kakssataa
34 [metrii tonne]p päin.
35 Päivi: [katoppa.]
36 Liisa: ↑herra^j ↑jestas [↑tos]sahan se ↓on
37 Päivi: [joo.]

Liisa, Jouni ja Päivi katsovat kuvaa, ja Jouni alkaa selittää, missä se on otettu (r. 14 alkaen). Päivin venytetty *ahaa*-partikkeli rivillä 21 vastaanottaa edellisen vuoron uutena tietona. *Aha(a)*-partikkelin on myös huomattu tarkemmin osoittavan jonkinlaista uudelleenorientoitumisen tarvetta: uusi tieto vaikuttaa *aha(a)*-partikkelin sanojan tuleviin tekoihin tai hänen meneillään olevaan projektiinsa. (Koivisto 2016: 168.) Tässä tapauksessa vaikutus liittyyneen tämän nimenomaisen kuvan sijainnin tunnistamisprojektiin. Päivi ei ole aiemmin osoittanut tunnistavansa paikkaa, mutta Jounin selitys saa hänet suuntaamaan ajatuksensa uudelleen.

Ahaa-partikkeliä seuraava, samassa prosodisessa yksikössä tuotettu *hei* toimii merkinä oivalluksesta, johon tämä uusi tieto johti. Ensimmäiseltä kyseessä näyttäisi olevan vuoronloppuinen *hei*, mutta Päivin vuoro jatkuu hieman myöhemmin. Hän kuitenkin pysähtyy vielä kuuntelemaan Jounin jatkokeskustelun kaduista (r. 23–24). Päällekkäispuhunnan välttäminen onkin keskustelun normien mukaista (Hakulinen 1997b: 34), ja Päivi myös ensin vastaa Jounille (r. 25), kunnes jatkaa vihdoin siihen, mitä oli itse oivaltanut (r. 26). Jatko on tuotettu suoraan edellisen lausuman perään ilman merkittävää taukoa, ja se sopisi semanttisesti *a:::ha:::hei* -vuoron lopuksi: Päivi selittää nyt tietävänsä, mistä paikasta on kyse, eli oivaltaneensa jotakin Jounin puheen ja kuvan perusteella.

On myös merkittävää, että esimerkin *hei*-vuoro poikkeaa muista aineistoni vuoronloppuisista *hei*-partikkeleista, jotka liittyvät yleensä affektisesti latautuneisiin tilanteisiin, joissa maanitellaan toista omalle puolelle (ks. luku 5). Pelkkä *ahaa* ei kuitenkaan tarjoa mitään samaistuttavaa kuulijoille, sillä se implikoi puhujan oman sisäisen tilan muutosta sitä tarkemmin avaamatta. Tämän takia tässä esimerkissä *hei* projisoi jatkoa: puhuja ei ole vielä kertonut, mikä hänen mielestään on huomionarvoista.

Joskus ilmaistu oivallus on enemmän performanssinomainen kuin aitoa tilanmuutosta ilmaiseva. Tämä näkyy esimerkissä 6, joka liittyy edellisen katkelman kanssa saman kuvan tunnistusprojektiin. Katkelmien *hei*-vuorot muistuttavat rakenteeltaan toisiaan: tässäkin esimerkissä *hei*-partikkeli on laskevan sävelkulun takia prosodisesti vuoronloppuisuutta implikoiva, mutta välitön puheen jatkaminen hämärtää sen syntaktisen sijainnin määrittelyä (r. 22–23).

(6) (SG 435 Valokuvat)

1 Jouni: [kakssata-] me- kakssataa
2 [metrii tonne]p päin.
3 Päivi: [katoppa.]
4 Liisa: ↑herra^j ↑jesta^s [↑tos]sahan se ↓on
5 Päivi: [joo.]
6 (0.3)
7 Maija: näytä.
8 Liisa: [siis se on se kallio missä,]
9 Päivi: [(hei ton) ja rakenta]maton.
10 Liisa: [ra- ra]kenta[maton ni tossa.]
11 Päivi: [vielä.]
12 Jussi: [siellä takana] lukee
13 muute jotain.
14 Liisa: joo [siin lukee (-)] (-)
15 Jussi: [tai. (.) joo,]
16 Liisa: val- (.) valkokaartilaisia kolmastoist
17 Jussi: [tai. (.) joo,]
18 Liisa: [neljättä kahek]san[toista.]
19 Jussi: [nii nii nii.] [joo ky-]
20 Maija: [ai se] on taas
21 niin. (.) [joo.]
22 ->Liisa: [↑tot]ta
23 [hei. se [on ihan tossa.]
24 Päivi: [se on ihan [totta. hyvä.]
25 Jussi: [(--)] siis se,
26 Päivi: se on,
27 (0.7)
28 Päivi: jo#o#. (0.4) kulman ta#kana to[della#.]
29 Liisa: [joo.]

Esimerkissä 5 nähtiin, kuinka kuvassa näkyvä paikka tunnistettiin. Myös esimerkin 6 riveillä 4 nähdään Liisan oivaltavan, mistä paikasta on kyse: hämmästystään hän ilmaisee huudahdusfraasilla *herra^j jesta^s*, ja paikan sijaintiin liittyvän epäselvyyden kumoutumista hän kuvaa liitepartikkelilla *-han* (Hakulinen 2001 [1976]: 87). Riveillä 8–11 Liisa ja Päivi myös keskustelevat kuvan ottopaikasta, minkä jälkeen keskustelu siirtyy hetkeksi kuvan takaa löytyneeseen tekstiin (r. 12–21).

Riveillä 22–23 Liisa palaa taas hämmästelemään kuvan ottopaikkaa. *Totta hei* ottaa edellisen esimerkin *ahaa hei* -ketjun tapaan edeltävien vuorojen sisällön vastaan uutena ja ilmaisee sitten jonkinlaista oivallusta. Vaikka lausuma muodostaa oman prosodisen

kokonaisuutensa, oivalluksen sisältö myös selitetään pian *hei*-partikkelin jälkeen – kuten edellisessäkin esimerkissä.

Liisan vuoro ilmaisee innostuneisuutta korkealla sävelkululla ja sanojen painottamisella, mutta ei varsinaisesti tuo keskusteluun enää mitään uutta. Oivallus ei ole yhtä aito kuin aiemmissa esimerkeissä, sillä kuvassa näkyvä paikka on jo aiemmin tunnistettu. Liisa siis ennemminkin performoi tajuamista, kun hän ilmaisee uudestaan ymmärtävänsä, missä kuva on otettu.

Myös Päivi aloittaa samantyyppisen toistelun (r. 24–28), vaikka paikan sijainti on selvinnyt hänellekin jo aiemmin. Jakso kehittyikin rituaalistuneeksi yllättymisen osoittamiseksi (ks. Wilkinson & Kitzinger 2006), jota ruokkii esimerkiksi rivin 28 vuoron päättävä *todella*, joka merkitsee havainnon sijainnista epäodotuksenmukaiseksi. Samaan tapaan *hei* ilmaisee uutta oivallusta sosiaalisena, vuorovaikutukseen liittyvänä performansina, vaikka tässä vaiheessa keskustelua ei tapahtunekaan enää aitoa kognitiivista tilanmuutosta.

3.2 Uusi toiminta

Tässä alaluvussa keskityn *hei*-alkuisiin vuoroihin, jotka liittyvät puhujan tai kuulijan toiminnan muuttamiseen. Aineistossani on yhteensä 15 tällaista esiintymää: 11, joissa puhuja pyrkii ohjaamaan kuulijan tai kuulijoiden toimintaa, 3 puhujan tilanteesta poistumisesta ilmoittavaa ja 1, joka sopii molempiin kategorioihin. Osassa toimintaa ohjaavista tapauksista puhuja sisällyttää itsensä kuulijajoukkoon, osassa taas ei.

Esimerkissä 7 *hei*-partikkelilla aloitetaan sellainen vuoro, jolla pyritään muuttamaan kaikkien paikallaolijoiden toimintaa (r. 15–16).

(7) (SG 435, Valokuvat)

```
1  Matti:      >televisionmainoksel< #m- m-# mainostettii
2              >maje-< Majesteetti-margariinia (.) et
3              °>nii siit oli° semmone< versio sitte että
4              prinssi Filip tuli >Pakinhämin palatsin<
5              parvekkeelle ja huok- .HHHH @>se oli<
6              majesteetti ja >sitä täytyy saada< lisäähh@
7  Päivi:      fmhhh
8  Jouni:      [fmh mh
9  Matti:      [>kerran tää Einar Englund< yhtenä (0.6)
```

10 juu tuo täytyy olla keksitty juttu.
 11 ((kaikki nauravat))
 12 Päivi?: £joo joo. (.) se oli,£
 13 ((kaikki nauravat))
 14 Päivi: [£se oli joo.£]
 15 ->Liisa: [£hah hah] .hh joo.=>mut ↑hei< (.)
 16 *nyt öö [ehdotan et jalotellaan vähän
 17 *Liisa nousee ylös
 18 Jouni?: [mm.
 19 ->Liisa: otetaan vähä [virvokkeita (.) ja
 20 Jouni?: [mm.
 21 ->Liisa: [mennään *↑salongin puolel[le,£
 22 *Liisa viittaa kädellään sivulle
 23 Jouni?: [mm. [ja,
 24 Jussi: [tehdääkö,
 25 Jussi: ai >ja↑ha.<
 26 Liisa: [istumaan ja n- n-
 27 Jouni: [(- -)
 28 Päivi: katos.

Katkelma sijoittuu kohtaan, jossa valokuvaan liittyvän toiminnan loppumisesta on jo ollut viitteitä: kahvitaukoa on valmisteltu ja Maija on kerännyt valokuvia takaisin matkalaukkuun (ei esimerkissä). Matti on juuri kertonut tarinan, jolle nauretaan yhteisesti (r. 1–11).

Pian tämän jälkeen Liisa ehdottaa yhteistä taukoa ja kahvihetkeä. Rivillä 15 hän sulkee ensin edellisen toiminnan ja topiikin *joo*-partikkelilla (ks. Sorjonen 2001: 282), mutta pitää vuoron itsellään kiirehtimällä seuraavaan lausumaan, joka alkaa partikkeleilla *mut hei*. *Mutta*-partikkelilla Liisa merkitsee aloittaneensa jonkinlaisen muutoksen topiikin kulkusuunnassa (Sorjonen 1989: 174–175). *Hei*-partikkeli kohdistaa huomion sitä seuraavaan ehdotukseen tulevasta toiminnasta, joka keskeyttää loppumaisillaan olevan valokuvien katseluun liittyvän projektin. Tarkoituksena on saada kaikki yhdessä uuden toiminnan äärelle, ja Liisa sisällyttääkin ehdotukseensa myös itsensä käyttämällä passiivimuotoa (*jalotellaan, otetaan*), joka on puhekielessä tavallinen monikon 1. persoonan tilalla (esim. Pertilä 2000: 115).

Puhuessaan Liisa myös nousee ylös ja viittaa kädellään viereiseen huoneeseen (r. 17 ja 22), mikä yhdessä *nyt*-adverbin kanssa (r. 16) liittää toiminnanmuutoksen nykyhetkeen. Varsin pian esimerkikikatkelman jälkeen keskustelijat alkavatkin siirtyä virvokkeiden pariin, vaikka osa jatkaa vielä hetken valokuvien katselua.

Rivillä 15 alkavan vuoron paikka laajemman toimintajakson loppupuolella sekä Liisan fyysinen toiminta sen aikana ovat merkityksellisiä, sillä aiemmin hyvin samantyyppinen vuoro (ei esimerkissä) ei ole vielä johtanut yhteiseen toimintaan. Tällöin Liisa on *mut hei* -aloituksesta ja passiivimuodon käytöstä (.hhh *mut* ↑*hei*. (.)) *kaadetaa kahvii ja sitten tuolla on mu- mui- muuta pientä*. (.)) *virvoketta tota:*,) huolimatta poistunut yksin huoneesta ja kolinasta päätellen valmistellut tarjottavia. Muut lähtevät uuteen toimintaan mukaan vasta, kun siirtymä on merkitty heillekin ajankohtaiseksi: edellinen toiminta on loppumaisillaan ja valmistelut seuraavaa varten tehty.

Ohjailu voi liittyä myös vain kuulijaan, kuten seuraavassa katkelmassa (r. 4–7).

(8) (SG 444, Roolipelaajat)

```

1  Teppo:      njoo jo,
2              (0.8)
3  Teppo:      (°-°)=
4  ->Tuomas:  *=>mts hei<, (.) saaks sitä, (.)
5              *Tuomas osoittaa Tepon ohi ovelle ja
6              heiluttelee etusormeaan
7  ->          ^ovee °pikkase auki°.
8              ^Teppo kääntyy katsomaan ovea
9              (0.4)
10 Teppo:      ^°ymh°,
11             ^Teppo nousee avaamaan ovea
12 Tuomas:      ↓aikah, (.) aika, (.) aika kuuma.
```

Tuomas pyytää *hei*-alkuisella vuorolla, josko huoneen ovea voisi avata (r. 4–7). Vuoro on muotoiltu vaihtoehtokysymykseksi, mutta tulkitaan kuitenkin kontekstista pyynnöksi: Teppo nousee avaamaan ovea Tuomaksen toiveen mukaisesti (r. 11). Pyyntön esittämä toiminnanmuutos osoitetaan ajankohtaiseksi *hei*-partikkelin tarjoaman huomionkohdistuksen, ovea kohti viittilöimisen ja kuumuudella perustelun kautta: Tuomas toivoo asiaan reagoitavan heti. Toisin kuin edellisessä esimerkissä, jossa toiminta merkittiin yhteiseksi passiivimuotoista verbiä käyttämällä, Tuomas ei osallistu itse uuteen toimintaan. Hän käyttää nollapersoonaa *saak(o)s* ja jättää oven sulkemisen Tepon vastuulle. Nollapersoonaa voi viitata kuulijaan esimerkiksi kehotuksissa (Seppänen 1989: 206), millä tavalla se tässäkin tapauksessa – Tepon toiminnasta päätellen – tulkitaan. Edellisestä esimerkistä poiketen tässä ei myöskään siirrytä mihinkään uuteen pitkäkestoiseen toimintajaksoon, vaan oven avaaminen on nopeasti toteutettu.

Esimerkki 9 sisältää puolestaan sekä muiden ohjailua että ilmoituksen omasta lähdöstä. Katkelma on neljän hengen keskustelusta, ja sen alussa Mika on puhunut jo jonkin aikaa politiikasta: hän on lukenut lehdestä Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen yhdistymisestä. Mikan vielä puhuessa Leena tuottaa *hei*-alkuisen vuoron, joka aloittaa lopetukseen valmisteleavan sekvenssin (*pre-closing*, Schegloff – Sacks 1973: 303, 309–311; ks. myös Suutarinen 2016).

(9) (SG 440, Seurakuntanuoret)

1   Mika: mut, (0.4) #ää#, (.) siit on kuitenkin
2   t_odis#teita et e[sim#,
3   Leena: [aijj(h)aa.
4   (0.4)
5   Mika: prö-, (.) presidentit ja hallitukset on
6   ↑puhunu jo siit.
7   (0.8)
8   Mika: mut niinku,
9   Leena: vähä läppä.
10   (0.6)
11   Mika: miä*lenkiintosta ku ol luke[nun *^näitä ni.
12   *L kääntää katseensa kameraan   *L nousee ylös
13   ^M kääntyy S:aa
14   kohti
15   Leena: [o,
16   (0.6)
17   Mika: uutisist voi. (0.4) noinkip paljo,
18   (0.4) hu[omatan (ni.)
19   ->Leena: **[*heij juokaa tää loppuum mä lähen.**
20   *L kurottuu siirtämään pulloa keskemälle
21   Mika: mitä tapahtuu.
22   (1.2) ((L alkaa pukea takkia))
23   Saila: Kirsi saa juodam mä en,
24   (0.8)
25   Saila: tykkää.
26   Leena: sä saat Kirsi tol lopun.
27   (0.6)
28   Leena: jos [sä haluut j_aitä jos sä kestät mun, (.)
29   Kirsi: [kiitos.
30   Leena: suubakteerit ni, (0.2) mull_o
31   huuliher[p(h)es hi hi .hh (.) e he he,
32   Kirsi: [en haluu j_aitä mä oom muutenk(h)i ihaj
33   j(h)äässä; [.hh   ] hi hi hi.

Mika katsoo puhuessaan eniten Leenaa, joka myös kuuntelee aktiivisimmin kommentoiden: hän osoittaa olevansa kuulolla esimerkiksi rivin 3 *aijaa*-dialogipartikkelilla, jolla merkitään vastaanotettu tieto uutisarvoiseksi (Koivisto 2017: 167), sekä evaluoimalla Mikan kertomaa rivillä 9 (*vähä läppä*). Puheenaihe on mahdollisesti hiipumassa: Leenan kommentin rivillä 9 voi nähdä osoituksena siirtymisestä kertomuksen vastaanotosekvenssiin (Routarinne 1997: 150). Mika on myös siirtynyt eräänlaisena yhteenvetona itsekin evaluoimaan lukemaansa kiinnostavaksi (r. 11).

Kerronnan loppuminen on otollinen paikka uudelle puheenaiheelle tai toiminnalle, ja kesken Mikan vuoron (r. 18) Liisa ilmoittaakin lähtevänsä ja kehottaa samalla muita juomaan hänen limsansa (r. 19). Leena on aineiston kuvaaja, ja hänen lähdöstään on ollut aiemmin keskustelussa puhetta. Nyt lähtö on kuitenkin tapahtumassa pian, mistä implikoivat Leenan nouseminen (r. 12), juoman siirtäminen muita lähemmäs (r. 20) ja takin pukeminen (r. 22). *Hei*-partikkeli on ensimmäinen verbaalinen merkki siitä, että jotakin huomionarvoista on tapahtumassa, ja Leenan vuoro onkin vuorovaikutuksen sujuvuuden kannalta oleellinen. Lähtö muuttaa keskustelijoiden kokoonpanoa, ja poistuminen ilmoittamatta voitaisiin nähdä kummeksuttavana. Limsan jättäminen muiden juotavaksi myös vaikuttaa heidän toimintaansa, ja juoman saajasta keskustellaankin hetki (r. 23–33).

Leena saa *hei*-alkuisella vuorollaan siirrettyä keskustelun koskemaan uutta toimintaa. Mika jatkaa loppuun vielä oman, keskenjääneen lausumansa rivillä 21, mutta tämän jälkeen keskustelu jatkuu uuden aiheen mukaisesti, eikä politiikkaan enää tässä yhteydessä palata. Muut keskustelijat orientoituvat Leenan aloittamaan siirtymäjaksoon, ja erityisesti juuri *hei*-partikkelia välittömästi seuranneeseen direktiiviin limsan juomisesta, jota lähtemisellä ikään kuin perustellaan.

Esimerkki 10 on myöhemmin samasta keskustelusta. Se muistuttaa esimerkkiä 5 siinä mielessä, että Mika on poistumassa hetkellisesti paikalta ja ilmoittaa tästä *hei*-alkuisella vuorolla (r. 6). Tällä kertaa vuoro kuitenkin jää yksittäiseksi huomautukseksi muun keskustelun lomaan.

(10) (SG 440, Seurakuntanuoret)

1	Saila:	mä en ook kuulluh,
2		(1.0)
3	Kirsi:	sinnek kannattaa
4		ilmottau[tuu Nok#ia#,

5 Saila: [onks [se,
6 ->Mika: [hei mä käyv [vessas.
7 Saila: [Tampereella vai,
8 Kirsi: [Nokia Mission sivuilt
9 #näkeeh#?

Kirsi on juuri kertonut Nokia Missioon tulevasta vierailijasta, ja Mika on vastannut kuul-
leensa asiasta. Sailalle asia on uusi (r. 1), ja hän pyytää tarkennuksia Kirsiltä (r. 5–7).
Samalla Mika ilmoittaa käyvänsä vessassa (r. 6). Saila ja Kirsi jättävät Mikan vuoron
täysin huomiotta eivätkä edes katsahda häneen, vaan jatkavat jutteluun Nokia Missiosta.
Ilmoitus ei vaadikaan muilta minkäänlaisia toimenpiteitä, toisin kuin aiemmissa esimer-
keissä. Tällä kertaa poistuminen on myös vain lyhytaikainen, joten tarvetta lopetussek-
venssille ja sitä edeltävälle siirtymäjaksolle ei ole.

Kaksi edellistä esimerkkiä liittyvät tilanteisiin, joissa osallistujien kokoonpano
muuttuu, mikä taas muuttaa merkittävästi keskustelun osallistumiskehikkoa. Osallistu-
miskehikolla tarkoitetaan keskusteluntutkimuksessa kaikkia keskustelun läsnäolijoita:
heidän osallistujaroolinsa vaihtelevat, mutta oleellista on, että niin puhujalla kuin vas-
taanottajillakin on merkitystä vuorovaikutuksen rakentumisen kannalta (Seppänen 1997:
160–162). Tällaisessa tilanteessa *hei*-partikkelista lieneekin hyötyä huomionkohdisti-
mena – se ohjaa jäljelle jääviä huomiomaan muuttuvan tilanteen. Esimerkkien 7 ja 8 koh-
dalla taas on puhujan tavoitteiden mukaista, että hänen vuoronsa tulee huomioiduksi, jotta
uuteen toimintaan siirryttäisiin toivotulla tavalla.

3.3 Uusi aihe

Hei-alkuisilla vuoroilla voidaan myös tuoda keskusteluun uusi aihe. Aineistossani tällai-
set vuorot tulevat jollakin tapaa meneillään olevan keskustelun ulkopuolelta: uusi topiikki
tuodaan toisten henkilöiden keskustelun keskelle tai jatkoksi. Tämä muistuttaa Tekonie-
men (1998: 53, 70) havaintoja uuden aiheen tai näkökulman tuomisesta keskusteluun *hei*-
alkuisten keskeytysten kautta.

Esimerkissä 11 uusi aihe nousee edellisestä topiikista ja liittyy luontevasti sen jat-
koksi (r. 48). Katkelma on perhekeskustelusta. Jani, Liisan poikaystävä, kertoo, keiden
kanssa on ollut pizzeriassa.

(11) (SG 441, Perhekeskustelu)

1   ((Jorma istuu sohvalla pää sivuttaissuunnassa
2   ruokapöydässä istuviin Liisaan ja Janiin
3   nähdessä; katsoo todennäköisesti TV:tä))
4   Liisa: kuka siel oli.
5   (0.4)
6   Jani: #mis#sä.
7   Liisa: pitseeriassa?
8   Jani: Linu.
9   (0.8)
10   Liisa: kuka?
11   Jani: #Linu,#
12   (0.2)
13   Jani: #annatsä# maido.
14   Liisa: tyttö vai poika.
15   Jani: siis Linu.
16   (0.4)
17   Jani: Linus.
18   Liisa: ahaa.
19   Jorma: 'nks *se te- onko hän teekookoolla.
20   *kääntää päänsä Janiin päin
21   Jani: #o.#
22   (0.8)
23   Jorma: ja Iivarikin tuli °sinne.°
24   Jani: tä?
25   Jorma: eiks ↑Iivarikin tullu.
26   Jani: #ee# nn se kävi siin nopee pyör#ähtää.#
27   (.)
28   Jorma: °a*i.°
29   *kääntää päänsä pois päin
30   (1.4)
31   Jani: no (osoititsä) sille et *me #ol#tiin siel
32   *Jorma käänt takaisin Janiin
33   vai (.) #m- m- mist# se tajus et #näki
34   meijät siit;#
35   (.)
36   Jorma: [↑mä luulin et sä meet syömään °sinne.°
37   Virpi: [(- -)
38   Jani: #emma# men[ny *syö#mää,#
39   *Jorma kääntää päänsä pois päin
40   Virpi: [(- -)
41   (.)
42   Jani: mä sanoin et >mä menin vaan< seur#aks.# .hh
43   mä luup(pasin) [#mennä mä me-,#
44   Liisa: [kukaa ei kuullu mitää ja
45   >sit siel vaan yhtäkkii kuulu vaan< pam.

46 (0.8)
 47 Liisa: ovi pamahti kiinni.
 48 ->Jorma: ***hei mis- mitä tää Iivari nyt tekee.**
 49 **kääntää päänsä Janiin päin*
 50 (1.0)
 51 Jani: kai se opisk#elee.#
 52 Jorma: *°niin niin joo (.) mm.°
 53 **kääntää päänsä pois päin, pyyhkii suunsa*
 54 (0.6)
 55 Liisa: mhyhh.
 56 Jorma: *tottakai.=
 57 **kääntää päänsä osittain takaisin,*
 58 *sivuttain muihin nähden*
 59 Liisa: =↑niin niin joo just joo joo joo m(h)h.
 60 Jani: #maa ja metsätalou- mitä (.) m- mesta
 61 onkaa.=#

Jani ja Liisa istuvat pöydän ääressä, ja Liisan isä Jorma on heistä hieman erillään sohvalla toiseen suuntaan kääntyneenä. Hän kuitenkin kommentoi välillä Janin ja Liisan puheita. Riveillä 1–18 Jani ja Liisa keskustelevat siitä, että Jani on ollut Linun kanssa pizzariassa. Jorma liittyy keskusteluun (r. 19) ja esittää edeltävän jatkoksi väitteen, että myös Iivari olisi tullut paikalle (r. 23). Tämä johtaa lyhyeen korjausjaksoon, jonka jälkeen Jani myöntää Iivarin ”pyörähtäneen” paikalla (r. 26) ja kysyy, oliko Jorma kertonut Iivarille heidän olevan pizzariassa (r. 31–34).

Jorman seuraava vuoro ei ole ainakaan suora vastaus tähän: myönnön tai kiellon sijaan Jorma kertoo luulleensa Janin menneen pizzariaan syömään. Keskustelun jatko (r. 38–47) koskeekin Janin agenda pizzariassa. Janin selittäessä, että hän sanoi menevänsä mukaan vain seuraksi, Jorma kääntyy katsomaan pois päin pöydässä istujista (r. 38–43). Liisa vastaa vielä Janille, ettei kukaan ollut kuullut häntä (r. 44–47), minkä jälkeen Jorma kääntää taas päänsä Janin suuntaan ja liittyy keskusteluun tarjoten uudeksi puheenaiheeksi *hei*-alkuisella kysymyksellä Iivarin elämäntilanteen (r. 48).

Iivarista on siis ollut puhetta jo aiemminkin, mutta ennen Jorman vuoroa rivillä 48 puheena on vielä ollut Janin pizzariassa käyminen. Jorman kysymyksen jälkeen keskustelu pizzariasta kuitenkin loppuu, ja Jani vastaa Jormalle Iivarin luultavasti opiskelevan (r. 51). Uuteen aiheeseen sitoudutaan vielä muutaman rivin verran esimerkikikatkelman päättymisen jälkeen, ja Jorma alkaa kysellä myös muiden Janin kavereiden tekemisiä.

Pizzeriakäyntiin ei ainakaan tässä keskustelussa enää palata. *Hei*-partikkeli siis aloittaa uuden topiikin – tai vähintäänkin alatopiikin –, johon muutkin keskustelijat sitoutuvat.

Huomionarvoista on, että Jorma ei jatkuvasti ole suuntautunut Liisan ja Janin keskusteluun, sillä hän istuu heistä erillään ja katsoo heihin vain välillä. *Hei*-alkuista vuoroaan ennen Jorma ei näytäkään keskittyvän enää keskusteluun. Uutta aihetta tarjotessaan hän kuitenkin kääntää päänsä taas ruokapöydässä istujia kohti, ja täten liittyy jälleen keskustelun jäseneksi myös kehollisia keinoja hyödyntäen.

Hei-partikkelin merkitys huomionkohdistimena on erityisen ilmeinen esimerkissä 12. Keskusteluun tuodaan uusi aihe, mutta muiden siihen liittyminen vaatii useamman yrityksen, joista vasta kolmas alkaa *hei*-partikkelilla. Katkelmassa keskustelijat yrittävät tunnistaa vanhoissa valokuvissa olevia ihmisiä arkistointia varten. Muut keskustelevat parhaillaan toisista kuvista, kun Päivi esittää heille *hei*-alkuisen vuoron (r. 24).

(12) (SG 435, Valokuvat)

1 ((Päivillä on käsissään kuva, jota hän katselee))
2 ->Päivi: *täs[sä ei oo,
3 *P kääntää kuvan ja katsoo sen taakse
4 Hanna: [^oem_minä(kään oo [- -)^o
5 Matti: [oliks- (.) #o#liks tää
6 >semmone mihin pitäis lai-< saada nimi.
7 (1.0)
8 Liisa: ↑joo (0.2) on.
9 (0.2)
10 Maija: [Tuppuraine Erkki Tup[uraine.
11 Matti: [Tu- [↑Erkki Tupp[uraine.
12 Liisa: [↑ai Erkki
13 Tuppuraine.=>↑okei.<
14 Hanna: [<Annuk]ka> Maenpää on ^[tämä.]
15 ^Jussi katsoo H:n kuvaa
16 ->Päivi: *[entäs tämä.] [kuka] tää on.
17 *Päivi kääntää kuvan muita kohti
18 Jussi: ^joo se: on joku semmonen men[neitten ai]kojen,
19 ^Jussi katsoo yhä Hannan kuvaa
20 Hanna: *[en tun^one^o]
21 *Hanna katsoo Jussin
22 käsissä olevien valokuvien suuntaan
23 Hanna: en tunne.
24 ->Päivi: **hei ihmiset etteks_te tuntenu tätä.**
25 ((kaikki katsovat Päivin kuvaa))
26 Hanna: ei.

27 Jussi: [ei.
 28 Matti: [ei.
 29 Maija?: °e-°
 30 (0.4)
 31 Jussi: no #ee e ee# et sinäkään tunte[nu.
 32 Päivi: [en.=
 33 =[siks mä kysyin.
 34 Jussi: [j^äit kiinni heti.
 35 (0.2)
 36 Päivi: ett,ä
 37 (.)
 38 Hanna: nii.
 39 (0.8)
 40 Päivi: fhh hahh mhts[mh£
 41 Hanna: [°en tiiä.°=vaatetus
 42 [viittaa ulkomaihin.]
 43 Jussi: [tätäkään en tun]ne
 44 tämä on joku,
 45 Päivi: [tää viittaa,]
 46 Liisa: [seiskytlukuuh]
 47 Maija?: eiku kuus[kyt.
 48 Päivi: [j^{oo} j^{oo}.
 49 Liisa: °tuhatyheksän[sataaseitkytlukuun,°
 50 Päivi: [(- -) tää viittaa
 51 #ää# ve[näjään.]

Päivi ihmettelee katsomaansa kuvaa ääneen ensimmäistä kertaa jo rivillä 2, todennäköisesti huomaten, ettei siinä ole kuvatekstiä. Muut kuitenkin keskittyvät Matin näyttämään kuvaan, johon yhteisesti saadaan oikea nimi (r. 5–13). Tämän jälkeen Päivi näyttää muille omaa kuvaansa ja pyytää tunnistusapua (r. 16). Hän liittää oman kuvansa osaksi yhteisesti tunnistettavien kuvien jatkumoa partikkelilla *entäs* (VISK § 1033), mutta kun muut eivät reagoi, hän tuottaa *hei*-alkuisen vuoron rivillä 24. *Hei*-partikkeli on lausuttu painokkaasti ja sitä seuraa puhutteluilmaus *ihmiset*, joka suuntaa vuoron yleisesti muille osanottajille ja kutsuu heidät kiinnittämään huomiota Päivin esittämään kysymykseen ja hänen pitelemäänsä kuvaan (Yli-Vakkuri 1989: 52). Huomionkohdistinta ja puhutteluilmausta seuraa kieltomuotoinen vaihtoehtokysymys *etteks te tuntenu tätä*.

Päivi saa muiden keskustelijoiden huomion vasta tällä kolmannella yrityksellään, joka sisältää useamman huomion kiinnittämiseen pyrkivän keinon. Muut vastaavat kielteisesti (r. 26–29), ja Jussi jatkaa rivillä 31 vielä puolustautuvasti: *no #ee e ee# et sinäkään*

tuntuu. *No*-partikkeli ilmaisee edellä tapahtuneen odotuksenvastaista toimintaa – kiel-
tävä vastaus kysymykseen – ja aloittaa sitä kommentoivan vuoron (Raevaara 1989: 159–
160). Puolusteleva sävy näkyy myös *-kään*-liitepartikkelissa, jolla Jussi ilmaisee, että ei
ollut ainoa tietämätön. Lisäksi hän jatkaa *jäit kiinni heti* (r. 34), vaikka samaan aikaan
Päivi jo myöntääkin, että ei tiennyt ja juuri siksi kysyikin (r. 32–33).

Puolustelevan reaktionsa perusteella Jussi tulkitsee Päivin *hei*-alkuisen vuoron ri-
villä 18 jokseenkin syyttäväksi. Kieltoamuotoinen *eikö*-kysymys sisältääkin implikaation
siitä, että vastaava myönteinen asiointi olisi odotuksenmukainen tai toivottava (Rae-
vaara 1993: 116). Kielteisen vastauksen preferoimattomuus myös lisää tarvetta selittelylle.
Jussin puolustuksessa on kuitenkin havaittavissa myös humoristisia piirteitä, sillä Päivi
nauraa ”kiinni jäämiselleen” (r. 40).

Kuten esimerkissä 11, tässäkin *hei*-alkuisella vuorolla tuodaan uusi topiikki sellais-
ten keskustelunaiheiden jatkoksi, joihin puhuja ei ole varsinaisesti osallistunut. Päivi on
kyllä pyrkinyt suuntautumaan muihin paikallaolijoihin näyttämällä heille kuvaa ja kyse-
lemällä siitä, mutta mukaan liittymistä ovat häirinneet muiden osallistujien omat, toisiin
valokuviiin liittyvät tunnistusprojektit. Yhteisen osallistumiskehikon luominen ja siinä uu-
den topiikin aloittaminen siis onnistuivat vihdoinkin *hei*-alkuisella vuorolla.

3.4 Uusi näkökulma

Joskus *hei*-alkuisella vuorolla tuodaankin meneillään olevaan topiikkiin jotain uutta. Ai-
neistoni 17 tällaisesta esiintymästä noin puolet liittyvät argumentointiin: tilanteessa on
usein erimielisyyttä tai -linjaisuutta keskustelijoiden välillä, ja *hei*-partikkelilla aloitetaan
omaa näkökantaa perusteleva vuoro. Loput esiintymistä ovat sekalaisempia, mutta yh-
teistä niille on topiikissa pysyminen, mutta siihen uuden näkökulman tuominen – oli ky-
seessä sitten oma kokemus, idea tai jotain muuta.

Esimerkissä 13 *hei*-partikkelilla aloitetaan uusi argumentti (r. 23–26). Keskustelijat
pelaavat pöytäroolipeliä, jossa yritetään ratkaista pelinjohtajan kuvailemia tilanteita ja
tehtäviä. Ville, Tuomas ja Heikki ovat varsinaisia pelaajia; Teppo taas on pelinjohtaja,
joka vastaa pelin juonen etenemisestä. Katkelma alkaa, kun pelihahmot ovat vieraassa
paikassa, jota he yrittävät tutkia.

(13) (SG 444, Roolipelaajat)

1 Ville: [mä koi[ta käyttää;
2 Teppo: [mhy
3 (.)
4 Ville: eö::: silent muuvii.
5 ((silent move: eräs siirto pelissä))
6 (0.6)
7 Tuomas: .nff
8 Teppo: °no°,
9 ((H heittelee noppaa pöydälle ja
10 seuraa sitä katseellaan))
11 Heikki: k[ai sä] *jätit singon pois;
12 *V katsahtaa H:iin, sitten pöytään
13 Teppo: [(-)]
14 ????: hh
15 (0.4)
16 Ville: no: (se on se) mun ↑se*lässä.
17 *V ja H katsovat toisiaan,
18 hymyilevät
19 (0.4)
20 Heikki: ʌmhhʌ
21 (0.8) ((H siirtää taas katseensa noppaan, Ville
22 katsahtaa alas))
23 ->Ville: *mut hei; (.) mä_oon, (0.6) kato,
24 *V katsoo Heikkiä
25 -> (0.2) mul on kaikki valjaat ja
26 -> mu[ut (sellattii) et [ei tuu] metelii, .hhh
27 Heikki: [mm-m? [↑joo joo;]
28 (0.2)
29 Ville: keltane o; (0.2) kympit. hh
30 (1.8) ((Ville heittää nopat))
31 Ville: ↑se ↑on↓nis°tuh°.

Villen hahmo on lähtenyt tutkiskelemaan pelaajia kiinnostavaa paikkaa, ja Ville sanoo riveillä 1–4 yrittävänsä käyttää ”silent movea” (’hiljainen liike’). Pelissä tällaisten siirtojen onnistumisesta heitetään noppaa, mutta jotkin ominaisuudet voivat parantaa tai huonontaa onnistumisen mahdollisuutta.

Rivillä 11 Heikki esittää varmistuskysymyksen, jättikö Ville singon pois. Kysymys on aseteltu niin, että singon poisjättäminen näytetään parempana vaihtoehtona. Vuoro on *kai*-alkuinen väitelause, jossa *kai* on modaalinen partikkeli, joka ilmaisee todennäköisyyttä; itse lause tulkitaan kysymykseksi, mutta edellä mainitun oletuksen takia ei kovin

aidoksi (Matihaldi 1979: 113). Preferoitu vastaus siis olisi tämän oletuksen vahvistaminen.

0,4 sekunnin taukoa rivillä 15 seuraa venytetty *no*-partikkeli, joka edeltää usein odotuksenvastaista vuoroa (Raevaara 1989: 154–155). Tämän jälkeen Ville selittää singon olevan selässään: hän ei siis suoraan vastaa, ettei jättänyt sinkoa pois, vaan vastaa kysymykseen kertomalla tarkemmin sen sijainnista hahmonsa kannalta (r. 16).

Villen selityksen loppupuolella hän ja Heikki kohottavat katseensa ja katsovat toisiaan hymyillen, Heikki myös hieman nauravasti hytkyen (r. 17–18). Katsekontakti voidaan nähdä kuulijan vastusta odottavana (esim. Stivers & Rossano 2010), mutta Heikki tuottaa pienen tauon jälkeen vain hymyillen tuotetun uloshengityksen (r. 20), eikä siis esimerkiksi kuittaa Villen vastausta verbaalisesti. Ville ei ota hymähdystä riittävänä hyväksyntänä selitykselleen, sillä hän alkaa argumentoida toimintansa puolesta rivillä 23. Alun *mut*-partikkeli liittää vuoron aikaisempaan keskusteluun ilmaisemalla vastakkainasettelua sen Heikin implikoiman ajatuksen kanssa, että sinko olisi ollut parempi jättää pois. Sitä seuraava *hei* hakee Heikin huomiota tulevalle uudelle selitykselle. Vuoron keskellä oleva *kato* esiintyy eräässä sille tyypillisessä paikassa, vuoron sisällä ennen selitystä, jossa sen voidaan nähdä myös vetoavan kuulijaan (Hakulinen & Seppänen 1992: 540–542). Sitä seuraava selitys puolustaa Villen päätöstä pitää sinko mukana: hänen varusteensa ovat sellaisia, että aseesta ei tule ylimääräistä meteliä.

Heikki myötäilee Villen vuoron aikana tämän argumenttia *mm-m* ja *joo joo* -partikkeleilla (r. 27). Hän ei kuitenkaan katso Villeä vaan heittelee samalla noppaa ja pitää katseensa pöydässä, eikä hänen äänensävyensä ole kovin innokas. *Joojoo*-partikkelia tutkinut Kunnari (2011: 27) on havainnut, että sitä käytetään implikoimaan edeltävässä vuorossa olleen tarpeetonta tietoa ja lopettamaan asian jatkokäsittely. Ville ei jatkakaan enää keskustelua vaan lähtee suoraan toteuttamaan ”silent movea” heittämällä noppaa (r. 29–31).

Vuoronalkuisella *hei*-partikkelilla, yhdessä *mut*-partikkelin kanssa, siis aloitettiin puolustelevalta, argumentoivalta vuoro, kun Ville koki Heikin kyseenalaistavan hänen toimintaansa. Näin sillä tuotiin keskusteluun uusi näkökulma: Villen perustelut toiminnalleen.

Seuraavassa katkelmassa (14) uutena näkökulmana on oma kokemus (r. 15–16). Keskustelu on lähtenyt pöydällä olevasta mikrofonista, jolla keskustelu nauhoitetaan. Riveillä 1–2 Saila ottaa esille tuttavansa, joka käyttää vastaavaa laitetta kalenterina.

(14) (SG 440, Seurakuntanuoret

1 Saila: Kaikkosellaha oli joku tämmönen kans et se
2 aina laittaa kaik°ki°,
3 (1.0)
4 Mika: ai mitä tulee [mielee.
5 Saila: [aja:t. (.) niinku.
6 (.)
7 Mika: a[jatuksii.
8 Saila: [et,
9 Saila: nii, (.) kalenteri. (.)
10 tai si[is silleen niinkul] laittaa
11 Mika: [se o aika hyvä kyl.]
12 Saila: siihe että joo *sillon. (0.4) s::: (0.2)
13 *M alkaa kaivaa puhelinta taskusta
14 tapaaminen. (0.2) so[vittu.
15 ->Mika: [hei mullaki on <mä oo>
16 -> yrittäny laittaa;
17 (0.8)
18 Saila: sullek kävis kyl paremmin semmonen kut #toi::: #
19 (0.4) manuaalikalenteri [(Mikalle),
20 Mika: [niin kä°vish°,
21 (5.0) ((Leena saapuu paikalle))
22 Leena: mä ostin kans itelleni kokis laitⁱⁿ mut mä
23 voin vetääs sen nopeestim mä tarviin kofeiinia?

Mika ja Saila käyvät hetken neuvottelua siitä, mihin Saila tarkoittaa Kaikkosen käyttävän nauhuria: Sailan puhuttua *ajoista* Mika tarjoaa ymmärrysehdokkaana *ajatuksia*, jolloin Saila tarkentaa puhuvansa kalenterista (r. 5–14).

Kun yhteisymmärrykseen on päästy, tuottaa Mika rivillä 15 *hei*-alkuisen vuoron, jolla hän tuo keskusteluun oman kokemuksensa. Hän vertaa *kin*-partikkelin avulla itseään Kaikkoseen ja kertoo yrittäneensä samaa kuin tämä. Mika vaikuttaa aiheesta melko inostuneelta, sillä hän kaivaa myös puhelimen taskustaan, kun kuulee jonkun muunkin käyttäneen nauhuria kalenterina. Puhelin on ollut hänen nauhoitusvälineensä, mikä ilmenee myöhemmin keskustelussa. Saila tarttuu Mikan tuomaan uuteen näkökulmaan ja tauon jälkeen toteaa, että tälle kävisikin paremmin nauhoittaminen kuin ”manuaalikalenteri” (r. 18–19), minkä Mika hyväksyy osoittamalla samanmielisyyttä rivillä 20 (*niin kä°vish°*). Keskustelu ei kuitenkaan suoraan jatku, koska Mika on keskittynyt etsimään puhelimestaan nauhoituksia ja Leena saapuu paikalle juomien kanssa.

Mikan *hei*-alkuinen vuoro siis pysyy meneillään olevassa aiheessa, mutta tuo siihen jotain uutta: hänen henkilökohtaisen kokemuksensa nauhurin käyttämisestä kalenterina, mikä vertautuu aiemmin mainittuun Kaikkoseen. Tästä näemme, että *hei*-partikkelilla voidaan kokonaan uuden aiheen lisäksi aloittaa myös sellainen vuoro, jolla puhuja ohjaa meneillään olevaa topiikkaa uuteen suuntaan.

3.5 Paluu

Hei-alkuinen vuoro voi toimia myös paluun merkkinä eli tilanteissa, joissa siirrytään taaksepäin johonkin aiempaan kohtaan keskustelussa. Aineistossani on useita kohtia, joissa *hei* aloittaa vuoron, joka liittyy johonkin aiemmin puheena olleeseen asiaan. Yleensä toiminta on välissä ehtinyt jo vaihtua kokonaan toiseksi, ja *hei*-alkuinen vuoro palauttaa – tai pyrkii palauttamaan – keskustelun suhteellisen pitkänkin ajan jälkeen takaisin aiheeseen. Esimerkissä 17 kuitenkin nähdään, että paluu voi tapahtua myös saman topiikin sisällä.

Esimerkki 15 on pitkä, jotta siitä näkyisi mahdollisimman hyvin paluun konteksti. Katkelmassa ollaan tunnistamassa valokuvissa näkyviä henkilöitä, ja riveillä 4–6 Liisa pyytää apua kuvassa näkyvän haitaristin tunnistamiseen. Keskustelu siirtyy muuhun, mutta rivillä 71 Matti palaa takaisin aiheeseen *hei*-alkuisella vuorolla.

(15) (SG 435 Valokuvat)

1 Jussi: [joo. ja minä kirjotiv vaa Hei]kki: Heikki Laitine
 2 on se viiminen joka [siinä,]
 3 Päivi: [joo.]
 4 ->Liisa: [se on] totta joo. mut kuka
 5 -> toi haitaristi; taas meill_o haitaristi#ongelma
 6 -> tässä näi#;
 7 (0.5)
 8 Jussi: s:e [on (-)]
 9 Matti: [>onks se< mies] vai naine.
 10 Liisa: mies.
 11 (0.5)
 12 ->Matti: se on se (0.2) se on se tota (2.3)
 13 -> ä::::::::::[::::]
 14 Jussi: [kato] *Hindenit.

15 **Liisa heittää kuvan lähemmäs Jounia*
 16 (1.2)
 17 Jouni: Jouni Mänyrinen ollu kai (.) yksi
 18 maailman kuuluisimmista viulisteist
 19 mak[sanu >peräti< kuuskyttuhatta dollaria.]
 20 Liisa: [siis mahtava.]
 21 (1.3)
 22 Matti: [(fno mitäs mitäsf)]

((välistä poistettu rivit 23-64, joissa tunnistetaan muiden kuvien henkilöitä))

65 Hanna: [keski°ty°
 66 Maija: [ja nyt,] siinähän se sitte [on.]
 67 Hanna: [kyl] mä sem
 68 [muis]tan.
 69 Liisa: [.joo]
 70 Hanna: °(--)
 71 ->Matti: ***hei toi jol tää haita^ri on tässä tässä kuvassa**
 72 **siirtää kuvan eteensä, katsoo vuoroin sitä, vuoroin*
 73 *todennäköisesti Päivin ja Liisan suuntaan*
 74 *^L ja Jou katsovat Mattia*
 75 -> (0.3) ***ei se oo haitaristi (.) oikeestaa ollenkaa;**
 76 **Päivi katsoo Mattia*
 77 -> **se on (.) se on tota,**
 78 (0.5)
 79 Hanna: Ryydman. ((Jussille))
 80 Matti: n- tän tän (.) tän,
 81 Jussi: Eero Ryydman.
 82 Hanna: nii.
 83 Jussi: #ä:#. (0.4) [onko.]
 84 Hanna: [tämä.]
 85 (0.5)
 86 Hanna: mä luulisin.

((välistä poistettu rivit 87-101, joiden aikana puhutaan Eero Rydmanista))

102 Matti: [Jussi,] (0.6) ((ojentaa Jussille kuvan))
 103 [sanopas,] (0.9) eks eks (-)orkesterissa ollu
 104 Hanna: [anteeks.]
 105 Matti: tämmöne (.)tän (.) tän näköne sellisti.
 106 (2.5)
 107 Jussi: hhhh (0.4) joka lähti sitte samaan aikaan ku Mauno
 108 [ve#i:::#] .hh joo. oli mutta mikä sen ni-

109 Matti: [just joo.]
 110 Jussi: oliks sillä sillon nimeä ollenkaa.
 111 ((keskustelu jatkuu sellistin nimen pohdinnalla))

Liisan kysymyksen (r. 4–6) jälkeen Matti yrittää saada mieleensä oikean henkilön, mistä osoituksena ovat kahteen kertaan kesken jäänyt tunnistamisen alku *se on se* ja niitä seuraava venytetty *ää*-hakuäänne (r. 12–13). Rivillä 71 hän on ilmeisesti keksinyt, kuka kuvassa on, ja on tuomassa vanhaan keskustelunaiheeseen uutta tietoa: kyseessä ei oikeastaan olekaan haitaristi. Pöydän toisella puolella istuvat Liisa, Päivi ja Jouni katsovat Mattiin, mutta Hanna ja Jussi ovat keskittyneitä puhumaan toisesta kuvasta (Eero Rydman). Matin vuoro jää kesken ja hän joutuu palaamaan aiheeseen vielä uudemmankin kerran rivillä 102. Tällä kertaa hän valitsee kuulijakseen nimenomaan Jussin puhuttelemalla tätä nimeltä ja ojentamalla hänelle kuvan. Yhdessä he päätyvät siihen, että kyseessä onkin eräs sellisti (r. 103–109), ja keskusteluun liittyvät myöhemmin myös Hanna ja Päivi (ei esimerkissä).

Alkuasemainen *hei* on siis osa vuoroa, joka pyrkii muuttamaan keskustelun suuntaa, tällä kertaa erityisesti palauttaen sen aiempaan aiheeseen. Yritys jää aluksi rinnakkaisen projektin, muiden kuvien tunnistamisen, alle, mutta nostetaan lopulta jälleen omaksi puheenaiheekseen.

Esimerkissä 16 *hei* on osa esisekvenssiä (r. 14), joka johtaa yritykseen palata aiempaan toimintaan, keskenjääneeseen pöytäroolipeliin. Keskustelijat ovat olleet saunomassa, minkä takia heidän pelissään on tauko.

(16) (SG 444, Roolipelaajat)

1 Tuomas: eiks se ollu nii et (ta- taula) ne
 2 vitun drounit voi vetää niistä luuk aut
 3 [sööriä] ja [muu]ta.
 4 ((Look Out Sir = eräs liike pelissä))
 5 Heikki: [niin o.] [joo.]
 6 (0.5)
 7 Ville: mm. h
 8 (0.6)
 9 Teppo: .thh joo niit niit sit luuk aut söorii
 10 kyl saa käyttää va[ikka n]e niit ei
 11 Heikki: [mm.]
 12 Teppo: näykkää.
 13 (0.3) ((Tu katsoo Teppoon, H pöytään))

14 ->Ville: *mHH ^no, (0.5) .hhh .mt *hei.
 15 *V asettuu ryhdikkäämmiin *V vilkaisee Teppoa
 16 ^Tu kääntyy katsomaan oluttölkkiään
 17 (0.2)
 18 Heikki: mut noi oj just noit kikkoja.
 19 ->Ville: mutan[tit on ^ta]pet[tu.]
 20 ^Tu katsahtaa Villeen samalla kun juo
 21 Heikki: [mut sis,] [lähin]nä
 22 siinn_on pointtina se et sil pääsee
 23 turbobuustaamaa siihe eteen niitten su-
 24 ((Teppo nousee ja lähtee huoneesta))
 25 (0.3)
 26 Tuomas: joo. [krh krh]
 27 Heikki: [niinku,] (0.2) (etelään), (0.2)
 28 [luokka lain of saitti].
 29 Tuomas: [hhh
 30 (0.4)
 31 Tuomas: .ts .nff
 32 (1.2)
 33 ->Ville: hhh .ts ä,
 34 (1.0)
 35 ->Ville: mutantit on tapetthu:,
 36 (0.2)
 37 Heikki: mut sit se, (1.5) m:itä mä,
 38 (0.4)
 39 ????: mh[h]
 40 Heikki: [vii]meks käyti Teppoo vastaa [se,]
 41 Tuomas: [.nff]
 42 [krh krh krhm]
 43 Heikki: [kun (--)--) on; (0.5) storm boltteri,

Katkelman alussa, riveillä 1–12, keskustellaan erään toisen pelin pelifiguureista ja taktiikoista. Rivillä 13 keskustelussa on kuitenkin 0,3 sekunnin pituinen tauko, joka päättyy Villen yritykseen saada toiset palaamaan peliin, joka ennen saunaa jäi kesken (r. 14). Ville aloittaa yrityksen uloshengityksellä ja *no*-lausumapartikkelilla, joka tällaisessa asemassa merkitsee uuden jakson aloittamista keskustelussa (Raevaara 1989: 149). Tätä seuraa sisäänhegitys ja *hei*-partikkeli, joka, kuten on jo aiemmin havaittu, merkitsee myös usein jonkinlaista suunnanmuutosta keskustelussa. Rivillä 19 Ville ottaakin esille pelitilanteen, johon keskustelijat jäivät ennen saunassa käymistään: *mutantit on tapettu*.

Villen vuoroon ei kuitenkaan vastata, vaan väliin pikemminkin kiirehtii Heikki (r. 18), joka jatkaa meneillään ollutta puheenaihetta. Tämä on huomionarvoista, sillä koska

sekä *no* että *hei* merkitsevät vuoronalkuisena jonkinlaista siirtymää keskustelussa, on olettamisenmukaista, että Ville on vielä jatkamassa vuoroaan. Heikki jatkaa puhettaan päällekkäispuhunnassa Villen kanssa (r. 19–21), ja Tuomas vastailee vain Heikille, jättäen Villen peliinpalaamisyrityksen yhtä vilkaisua (r. 20) lukuun ottamatta huomiotta. Heikin rivillä 21 aloittaman vuoron aikana Teppo myös poistuu huoneesta, ja vaikka Ville yrittää tämän poissaollessa toistaa vuoronsa *mutantit on tapetthu* (r. 35), muut suuntautuvat peliin vasta selvästi myöhemmin, Tepon tultua takaisin. Tähän voi liittyä myös Tepon asema pelinjohtajana, sillä pelaajat eivät varsinaisesti voi edetä ilman häntä.

Villen vuoro rivillä 14 (*mHH no*, (0.5) *.hhh .mt hei*.) pohjustaa hänen epäonnistunutta yritystään palata keskustelussa huomattavasti aikaisempaan toimintaan, roolipelaamiseen. Esimerkki eroaa esimerkistä 15 siten, että tällä kertaa *hei* on osa esisekvenssiä, sillä siihen ei samalla tavalla liity saumattomasti jatkoa. Kyseessä on geneerinen esisekvenssi: partikkeleiden perusteella ei voi päätellä, minkä tyyppisen vuoron Ville aikoo tuottaa. Tarkoituksena on varmistaa kuulijan huomio, minkä onnistumisesta voisi kertoa verbaalinen jatkokehote (*go-ahead*) tai esimerkiksi katseen siirto. (Schegloff 2007: 48–49; ks. myös Sorjonen 2002.) Muut vaikuttavat kuitenkin aktiivisesti välttävän tällaisen huomion antamista Vilelle, kuten edellä on kuvattu, mikä ei silti estä häntä tuottamasta jatkoa. Lopulta pöytäroolipeliin kuitenkin palataan vasta, kun Tuomas ehdottaa jatkamista Tepon palattua (ei esimerkissä): *.nhh no joo mut jat- jatketaa*.

Esimerkissä 17 *hei* aloittaa puolestaan vuoron, joka palauttaa keskustelun takaisin vakavaan moodiin vitsailun jälkeen (r. 81–83). Edellisistä esimerkeistä se eroaa siten, että toistaiseksi tauolle jääneen toiminnan tai aiheen sijaan paluu tapahtuu meneillään olevan topiikin sisällä ja jättää vitsailujakson eräänlaiseksi sivujaksoksi.

(17) (SG 440, Seurakuntanuoret)

- 1   Mika: sit vitsi pitäis tota,
- 2   (1.8)
- 3   Mika: >katok kum mä< meen sinnen Nuorisoliitto.
- 4   (1.0)
- 5   Mika: tota, (0.4) siis sinnes sivarii?
- 6   (0.6)
- 7   Saila: nii,
- 8   (0.4)
- 9   Mika: mut sit, (.) se °et°, (1.0) palveluspaikam
- 10   pitäis järjestää kaikellaisii, (0.8)

11 papereit sinnes sivarikeskukseen et ne voi
12 hyväksyttääs sem palvelu, (0.4) paikaks.

((välistä poistettu rivit 13–66, joiden aikana moodi muuttuu vitsailevaksi))

67 Mika: [ä hä [hä hä hä,
68 Kirsi: [sitt_ei kuitenkaa
69 tapahdum mit(h) [ää,
70 Mika: [e he he, (1.0) .hhhh
71 (0.2)
72 Mika: @kato hei kato, (.) täss_on nii hirvee
73 kii[re ett_et tota@ ehe,
74 Saila: [sit ne on sillee et ↑miks et sä tullut
75 tännes silleeh,
76 (0.6)
77 Mika: hjo[o.
78 Saila: [Mikaa; (0.2) miks et sä tullut tännes sivarii
79 silleeh, (0.6) no sä et ikin toimittanun niit
80 pa[pereita.
81 ->Mika: [hei mun o pakko järkkää äkkii ne paperit
82 koska jos sitä ei hyväksytä ni sit mum pitää
83 keksiij joku mu[u paikka.
84 Saila: [nii, (0.2) todellaki.
85 (0.6)
86 Kirsi: m[m,
87 Saila: [koska, (0.2) voiks siin olla että ne ei niinku.
88 (.)
89 Mika: on >katos< ku, (0.4) siel pyörii niiv vähär rahaa,
90 (0.4)
91 Saila: nii,
92 (0.2)
93 Mika: et se voi ollas se syy et ne, (0.2)
94 Saila: ni[ij ja ne voi olla että mitä sä teet sit.]
95 Mika: [voi kattoo et niill_ei oov varaa palk]kaam
96 mua.

Mika on kertonut huolistaan siviilipalveluspaikan paperitöihin liittyen (r. 1–12), minkä jälkeen keskustelijat ovat siirtyneet yhdessä nauramaan sille, miten vaikea siihen liittyviä asioita on saada hoitumaan. Humoristiseen moodiin siirtymistä ovat ilmaisseet yhteinen nauru ja pilkallinen potentiaalisen työnantajan imitoiminen: esimerkiksi rivillä 72 Mika imitoi hänen selittelyjään.

Riveillä 78–80 Saila kuvittelee tilannetta, jossa työnantaja on hämmästynyt siitä, ettei Mika tullutkaan kyseiseen työpaikkaan suorittamaan siviilipalvelustaan, vaikka syy

on työnantajassa itsessään: tämä ei ole toimittanut tarvittavia papereita. Heti Sailan vuoron loppuessa Mika kuitenkin siirtyy takaisin vakavaan moodiin ja tuo esiin mainittujen papereiden toimittamisen tärkeyden (r. 81–83). Ero prosodiassa on selkeä: Mika ei enää hymyile, naura tai muuntele imitoiden ääntään. Hänen vuoronsa alkaa huomion kiinnittävällä *hei*-partikkelilla, ja hän korostaa asian tärkeyttä ja kiireellisyyttä käyttämällä modaalista verbirakennetta *on pakko* ja adverbiä *äkkiä*. Mikan käyttämä sana *hyväksyä* myös luo linkin vitsailujaksoa edeltävään keskusteluun, jossa hän puhui papereiden hyväksyttämistä (r. 12).

Muut keskustelijat lähtevät tähän Mikan palauttamaan vakavampaan näkökulmaan mukaan. Saila osoittaa rivillä 84 samanmielisyyttä partikkelilla *nii*, ja korostaa tätä vahvistussanalla *todellaki*. Kirsin *mm*-partikkeli rivillä 86 on myötäilevä, ja Saila myös alkaa pohtia perusteluja Mikan tueksi rivillä 87. Hänen kesken jääneeseen kysymykseensä tarttuva Mika alkaa selittää, että on mahdollista, ettei tällä toivotulla työpaikalla ole varaa palkata häntä (r. 89). Moodi on siis selvästi muuttunut vitsailevasta takaisin vakavaan, ja kaikki keskustelijat toimivat tämän mukaan.

Hei-alkuisella vuorolla palautettiin keskusteluun tämä vakavampi näkökulma ja Mikan alkuperäinen ongelma paperien hyväksyttämisen kanssa: keskustelu jatkuu vitsailua edeltäneestä reaali maailman tilanteesta ja siis samasta puheenaiheesta kuin vitsailu. Aineistoni *hei*-alkuisten paluiden verrattain pienestä joukosta vain kaksi seitsemästä oli topiikinsisäisiä – ehkäpä kauemmas palaaminen vaatii yleensä enemmän huomionkohdistusta.

4 *Hei* fokusijana vuoron keskellä

Kun *hei* sijaitsee vuoron keskellä, se usein fokusoi eli korostaa lausuman reemaa tai jotain osaa siitä. Tällainen syntaktinen sijainti ei ole huomionkohdistimelle tyypillisin, ja VISK:n (§ 858) mukaan vuoron keskellä tai lopussa esiintyvä *hei* tuo lausumaan myös muita sävyjä; vuoron keskellä sen sanotaan esiintyvän ehdotuksissa ja vasta tehdyn havainnon kertomisessa. Huomionkohdistimen perusfunktio on kuitenkin sovellettavissa myös vuoron keskellä: koko vuoron sijaan huomionarvoiseksi asiaksi merkitään nyt vain

osa siitä. Tätä tukevat Seppäsen (1989: 108) havainnot huomionkohdistinten käytöstä tärkeiden asioiden korostamiseksi.

Lauseen informaatorakenteeseen kuuluvat temaattinen ja remaattinen osa. Temaattinen osa sisältää lauseen puheenaiheen ja on kontekstin perusteella tiedettävissä; reemaksi taas kutsutaan sitä osaa, joka kertoo puheenaiheesta jotakin uutta. Tavallisesti teemapaiikka on lauseen alussa ja reema sitä seuraavassa loppukentässä. (Wilbur 2012: 463–464.) Suppeasta reemasta puhutaan silloin, kun lauseen temaattinen osa ulottuu osittain loppukentän puolelle, jolloin remaattinen osa jää kapeammaksi. Hämmennystä voi aiheuttaa, että toisinaan reemaa kutsutaan myös fokukseksi. (VISK § 1370.) Itse käytän termiä fokus kuitenkin sen toisessa merkityksessä: fokuksena on se osa lausetta, mikä on jollakin tapaa (esim. prosodialla) nostettu korosteiseksi.

Vuoron keskellä olevia *hei*-partikkeleita löytyi aineistostani 10. Näissä tilanteissa *hei* sijoittuu yleensä lauseen reeman eli uuden tiedon edelle, usein kuitenkin vasta predikaatin jälkeen. Huomionkohdistimen käyttö tällaisessa paikassa nostaa suppean reeman erityisen korosteiseen asemaan eli fokusoi sitä. Reeman korostaminen jollakin tavalla on yleistä, ja siihen löytyy niin syntaktisia, leksikaalisia kuin prosodisiakin keinoja (Wilbur 2012: 466–467). Näissä esimerkeissä *hei*-partikkelin aloittama jakso ei aina käännä keskustelun suuntaa, vaan ensisijaisesti tuo siihen uutta relevanttia tietoa. Samalla kuitenkin voidaan myös ottaa jollain tavalla uusi näkökulma tai aihe esille. Kymmenestä esiintymästä kuudessa *hei* tuotetaan heti predikaatin jälkeen, kahdessa vasta myöhemmin vuoron aikana ja kahdessa ennen predikaattia. Viimeiseksi mainitut tuottaa sama henkilö hyvin samanlaisissa tilanteissa.

Esimerkissä 18 *hei* sijaitsee vuorossa, jolla puhuja kieltäytyy toisen keskustelijan kahvinostotarjouksesta (r. 17).

(18) (SG 440, Seurakuntanuoret)

- 1 Leena: haluut sä kaputsiinon.
2 (.)
3 Leena: oli[ks se.]
4 Saila: [j(h)]o[o.
5 Mika: [JA ÄLÄ TUAN NYM MITÄÄ sit,
6 (.) °turhaah°.
7 (0.8)
8 Leena: eks mä tuo sullem mi#tää#;

9 (1.2)
 10 Mika: mä käy ehkä hakeek kahvim myöhemmi sit viäl.
 11 (0.6)
 12 Saila: mh °mh°,
 13 (0.2)
 14 Kirsi: e[m mäkää,
 15 Saila: [Mika tekee [nyt vaikeeks.
 16 Leena: [entäs sulle.
 17 ->Kirsi: **Lee[na em mäkää o]tah hei mitää**;
 18 Mika: [ei se mitää.]
 19 (.)
 20 Leena: et sä haluum mi[tää].
 21 Kirsi: [en.

Leena on tarjoutunut ostamaan keskustelijoille juomat. Mika on käynyt jo aiemmin ostamassa itselleen kahvin, ja Leenan kysellessä tilaustoiveita hän kieltäytyy uudesta juomasta (r. 5). Kirsikin on kieltäytymässä tarjouksesta (r. 14), mutta samaan aikaan puhuvat myös Saila ja Leena (r. 15–16), jolloin Kirsin *em mäkää* jää huomiotta. Kirsi aloittaa rivillä 17 uuden vuoron, jossa *hei* esiintyy predikaatin jälkeen ennen objektia ja nostaa näin fokukseen Kirsin tilauksen – tai oikeastaan sen puutteen.

Kirsi hakee rivin 17 vuorossa Leenan huomiota kahdella eri keinolla: vuoronalkuisella puhuttelulla sekä vuoron keskellä olevalla *hei*-partikkelilla. Vuoro toistaa aiempaa vuoroa (r. 14), mikä implikoi, että Kirsi ei ole kokenut tulleen kuulluksi.

On kuitenkin huomionarvoista, miksi *hei* tuotetaan juuri tällä paikalla, ja tässä fokusoinen lauseen suppeaan reemaan tuleekin esille. *Hei* lauseen alussa ennen puhutteilmausta (*hei Leena*) kiinnittäisi enemmän huomiota vastaanottajaan, joka on kuitenkin kontekstin perusteella jo pääteltävissä: juuri Leena on kysellyt keskustelijoiden juomatoiveista (r. 1, 8 ja 16). Meneillään oleva toiminta, juomien tilaaminen, on myös ollut meneillään jo useiden vuorojen ajan, ja Kirsin liittäminen Sailan ja Mikan jatkoksi on odotuksenmukaista. Ainoa varsinaisesti uusi asia on se, mitä Kirsi haluaa tilata, ja juuri tämän edellä hän käyttääkin *hei*-partikkelia (*em mäkää otah hei mitää*). Kirsi siis korostaa erityisesti juuri tilauksensa sisältöä, mikä on Leenalle oleellista tietoa – siitä huolimatta, että vuoron loppu on ennakoitavissa alkuasemaisen kieltoverbin perusteella. *Hei*-partikkelilla fokusoidaan siis vuoron uutisarvoista asiaa.

Seuraavassa katkelmassa (19) *hei* sisältyy kysymykseen annettuun vastaukseen (r. 5). Se on hyvin samantyyppisessä syntaktisessa asemassa kuin edellisessäkin esimerkissä.

(19) (SG 441, Perhekeskustelu)

- 1 Lassi: kiito:s. ((nousee pöydästä))
2 Virpi: ole hyvä.
3 Lassi: [mennääks (pelaa yks matsi.) ((Kallelle))
4 Liisa: [onks jälkkärii vielä,=
5 ->Virpi =siel on hei marj#oja jälkkä°riks.°#
6 Kasper: [°jes,°
7 Lassi: [>syödääks viel jälk<käriä.
8 (0.6)
9 Jorma: nyt ei ainakaan heti [jaksa.
10 Virpi: [mut sitte,
11 Lassi: ei ja[ksakkaa °kyl.°
12 Virpi: [sit syötte s- (.) sotkeko #niiden
13 kaan# sitte.

Liisa kysyy ruokailun päätteeksi, onko tarjolla jälkiruokaa (r. 4). Virpi on valmis-
tanut ruoan, joten hänellä on eniten tietoa siihen liittyvistä asioista. *Hei*-partikkelin sisäl-
tävällä vuorollaan hän vastaakin Liisan kysymykseen kertoen jälkiruoasta tarkemmin:
tarjolla on marjoja (r. 5).

Virpi korostaa vuorossaan tätä muille uutta tietoa käyttämällä sen edellä *hei*-partik-
kelia ja painottamalla prosodisesti sanaa *marjoja* (r. 5). Tapaus kuitenkin eroaa hieman
edellisestä esimerkistä: kyseessä on eksistentiaalilause, jonka sisältö, eli jälkiruoan ole-
massa oleminen (*siel on*), ei ole samalla tavalla kontekstista tuttu kuin edellisen esimerkin
juoman ottaminen. Tämän osoittaa Liisan kysymyksen (r. 4) muotoilu: kyseessä on vaih-
toehtokysymys (verbikysymys), joten jälkiruokaa ei välttämättä oleteta olevan. Marjojen
korostaminen sekä prosodisesti että *hei*-partikkelilla osoittaa sen kuitenkin olevan Virpin
mielestä vuoron huomionarvoisin osa.

Voikin olla, että Virpille ruoan valmistajana on itsestään selvää, että jälkiruokaakin
on – onhan hän siitä huolehtinut –, mikä heijastuu vastauksen rakenteessa. Virpin vuoro
ei ole erityisesti jälkijäsenen muotoinen vaan päällepäin itsenäinen väitelause: hän ei
käytä myöntävää partikkelia tai vuoronalkuista verbin toistoa. Hakulisen (2001: 10) mu-
kaan tällaisella lausetyypillä vastaaja voi hienovaraisesti korjata kysymystä ja lisäksi
muuttaa keskustelijoiden asemaa niin, että vastaaja ottaakin varsinaisen puhujan roolin.
Virpin asiantuntija-asema antaa hänelle mahdollisuuden tarkentaa tai korjata muiden ole-
tuksia. Vuoro onkin enemmän yleisesti kaikille suunnattu ilmoitus, ja sen uutisarvoisim-

maksi osaksi on merkitty *hei*-partikkelilla korostettu jälkiruoan sisältö. Liisan kysymyksen implikoima mahdollisuus siitä, että jälkiruokaa ei olisi ollenkaan, ohitetaan siis vastauksessa.

Esimerkissä 20 *hei* esiintyy jo ennen predikaattia vuorossa, jolla keskustelija ottaa uudestaan puheeksi erään lehtileikkeen (r. 10). Vuoro on ehdotus, jollaisissa VISK:kin mainitsee vuoron keskellä olevan *hei*-partikkelin esiintyvän (§ 858).

(20) (SG 435, Valokuvat)

```

1   Jouni:                                [kaikki]ko
2           noi muusikko kuvat mitä siell_oli nyt. (.)
3           siell_oli hyviä [muu]sikkokuvia
4   Matti:                                [mm.]
5   Jouni:  muitaki oli; (0.4) (noi vaikka)
6           #m::#[uutama,      ]
7   Maija:  [joo se *Rit]shi;
8           *H kohottaa lehtileikettä L:aa kohti
9           (0.2)
10  ->Hanna: tää *hei ] kannattaa,
11           *nostaa leikettä ylemmäs ja lähemmäs Liisaa
12  Jouni:  [joo.] ((Maijalle))
13  Liisa:  (-) [(-)      ]
14  ->Hanna: [pitää vähän nä]kyväm*mälläkii paikalla.
15           *L ottaa leikkeen H:lta
16  Jouni:  mikäs se oli.
17  Maija:  .hh joo. (0.4) se on (.) se on,
18  (1.3)
19  Liisa:  se on tää haas°tattelu°
20  Maija:  se haas[tattelu] mä mu- joo; .hhh ja se on niin
21  Päivi:  [ai nii.]

```

Hannalla on kädessään lehtileike, jonka Maija on aiemmin laskenut pöydälle. Hanna on maininnut leikkeen jo aikaisemmin, hämmästellessä sen pituutta, jolloin Hannan molemmin puolin istuvat Jussi ja Matti ovat katsoneet sitä (ei esimerkissä). Rivillä 8 Hanna kohottaa leikettä hieman Liisaa kohti.

Rivillä 10 Hanna aloittaa ehdotuksen siitä, mitä lehtileikkeelle kannattaisi tehdä. Hän ojentaa leikettä yhä Liisaa kohti ja aloittaa vuoronsa painotetulla demonstratiivipronominilla *tää*, joka tekee puheenaiheen selväksi. *Hei* seuraa teemapaikalla olevaa pronominia ja asettuu näin koko loppukentän edelle, juuri ennen predikaattia *kannattaa*. Hannan vuoro jatkuu rivillä 14.

20 *katsoo Päiviä
 21 Matti: joo.
 22 Jouni: [tos]s_on sama:t,
 23 Päivi: [joo,]
 24 (0.6)
 25 Jouni: >lähempää.<
 26 (0.6)
 27 Päivi: joo [niin onki.]

Päivi katsoo hetkeä aiemmin Matilta saamaansa valokuvaa Liisan kanssa ja luettelee siitä tunnistamiaan henkilöitä (r. 1–5). Viimeisen kohdalle päästyään hän epäroi hie-man (r. 11). Päivi ehdottaa varmistusta pyytäen, että kyseessä olisi Kauko Väyrynen (r. 14–17). Lausuma on muodoltaan lohkeamarakenne, jossa tarkoitteeseen (*toi*) viitataan kahteen kertaan. Jälkimmäisellä kerralla sitä täsmennetään lisäyksellä, jota edeltää *hei*-partikkeli. Lisäyksen aikana Päivi kääntää kuvaa muita keskustelijoita kohti, mikä ilmai-see Päivin suuntaavan kysymyksensä muille keskustelijoille – ei enää vain Liisalle, jonka kanssa hän oli aiemmin kuvaa katsellut. *Hei* voi osaltaan liittyä tähän siirtymään: sillä pyydetään nyt muiltakin huomiota.

Hei kuitenkin tuotetaan vasta, kun kysymys olisi voinut olla syntaktisesti jo valmis, mikä nostaa erityisesti kysymyksen lopputarkennuksen muiden huomioitavaksi. Muille onkin oleellista ja mahdollisesti uutta tietoa, ketä kuvassa olevista henkilöistä Päivi tar-koittaa. Matti kuitenkin vastaa myöntävästi jo Päivin vielä puhuessa, koska hänelle kuva on jo tuttu.

Edellisistä esimerkeistä eroten *hei* ei esiinny suoraan predikaatin jäljessä ennen sup-peaa reemaa, vaan vasta lisäystä fokusoiden. Vuoron uutisarvoinen tieto, henkilön nimi, ei täten korostu samalla tavalla kuin esimerkiksi marjat esimerkissä 19. Kauko Väyrynen toki saattaa olla – ja Matin reaktiosta (r. 19) päätellen onkin – keskustelijoille tuttu nimi, minkä takia Päivi korostaa ennemmin sitä, kuka kaikista kuvassa olijoista hän voisi olla.

Hei voi siis vuoron keskellä hakeutua useampiinkin syntaktisiin asemiin, mutta se edeltää usein reemaa, vuoron uutisarvoista osaa. Joskus sitä käytetään myös fokusoidaan jotain tiettyä osaa loppukentästä, kuten esimerkissä 21. Vuoron keskellä *hei* ei erityisesti liity suunnanmuutokseen topiikissa, vaikka myös sellainen on mahdollista, kuten nähdään esimerkissä 20. Useimmiten vuoroilla kuitenkin jatketaan edellisen vuoron tai pidempään jatkuneen keskustelun kanssa samassa linjassa, mutta siihen jotain oleellista tietoa lisäten.

VISK:n kuvaus vuoron keskellä olevan *hei*-partikkelin käytöstä ehdotuksissa ja vasta tehdystä havainnoista kertomisessa ei aineistoni perusteella ole riittävä, vaikka esimerkissä 20 *hei*-vuoro onkin ehdotus ja esimerkissä 21 sen voi nähdä liittyvän uuteen havaintoon – esimerkeissä 18 ja 19 tällaisia merkityksiä ei nimittäin ole. Sen sijaan *hei* esiintyy vuoron keskellä monentyypisissä tilanteissa, kun halutaan korostaa jotakin tiettyä, uutta tietoa sisältävää osaa vuorosta.

5 Vuoronloppuinen *hei* kutsuna yhteisymmärrykseen

Tässä luvussa käsittelen vuoronloppuista *hei*-partikkelia, jolla on usein maanittelevia, yhteiseen affektiin ja samanmielisyyteen kutsuvia tehtäviä. Aina näin ei välttämättä ole – ainakaan kovin selvästi –, mutta aineistoni perusteella kyseessä on kuitenkin hyvin tyyppinen vuoronloppuisen *hei*-partikkelin käyttötap. Vuoronloppuisten huomionkohdistinten vetoavuudesta on kirjoittanut myös Seppänen (1989: 86, 105), jonka tarkastelemista sanoista lähimmäs *hei*-partikkelin affektista yhteisymmärrykseen kutsumista pääsevät *kuule* ja *tiätsä*.

Esimerkissä 22 vuoronloppuinen *hei* esiintyy kahteen kertaan eräänlaisissa puolustautuvissa, omaan näkökulmaan samaistumista muilta hakevissa vuoroissa (r. 21 ja 37).

(22) (SG 441, Perhekeskustelu)

- 1 Virpi: h'h .mt .hh kui- mua nyt kyllä harmittaa
 2 et toi ruoka loppu kesken,=>emmä ees< tajunnu
 3 kus- (-) pistin ↑kilon nakkeja.
 4 Jorma: no >et sä ny nähny kuin ison< (-) Lassi otti.
 5 Virpi: no [mut,
 6 Jorma: [mä vähän niille [sanoinki et pidä (- -)
 7 Liisa: [no mut eihän sitä nyt
 8 voinu ennakoida.
 9 (0.6)
 10 Liisa: [(-)
 11 Virpi: [Jor↑ma ↑emmä↑ta↓junnu että tota niin niin
 12 se pannu on tyhjä.
 13 Jorma: no (ni[inhän se o-)
 14 Virpi: [ku (.) iso pannullinen on ruokaa
 15 ni kyl mä nyt aattelin et se riittää.

16 Jorma: no nii [mut o:n tää nyt,=
 17 Virpi: [.mt
 18 Virpi: =äh.
 19 (0.6)
 20 Jorma: is[o porukka.
 21 ->Virpi: [no mut si:l*ti* hei.
 22 (0.4)
 23 Jorma: no joo ei tää nyt maailmaa °kaa[da.°
 24 Virpi: [ne*ljä*
 25 kiloo pe*runo*ita ja kilon na[kkeja,=viis
 26 Liisa: [f>m(h)e m(h)e
 27 m(h)e<f
 28 Virpi: kiloo ruokaa eikä riitä se*ittemäl*le
 29 ihmisel[le.
 30 Liisa: [f.hh [(h)ä (h)ä (h)äf
 31 Jorma: [ei-
 32 Virpi: oikees[ti.
 33 Jani: [fei se ri(h)i[tä.f
 34 Liisa: [f.HH Lassi söi
 35 ainakin k(h)olmen ihmisen edes(h)täh
 36 (h)ä[(h).f [f(h)e(h)e.f
 37 ->Virpi: [ihan oikees[ti hei.=
 38 Jorma: =näin se on.
 39 Liisa: .hhh
 40 Virpi: 't pitäis olla [kilo per henkilö.=jaa
 41 Liisa: [°krhm.°
 42 Virpi: nyt (.) ty- (.) nopeet laskijat laskekaas nyt
 43 viis jaettanu seit[semällä
 44 Jani: [>se on semone<
 45 Jorma: [no mitäs sillä nyt,
 46 kuus[sataa #gra#mmaa
 47 Virpi: [mitenkäs kilo,=kuussataa grammaa
 48 ruokaa per henk#ilö.

Riveillä 1–3 Virpi kertoo yllättyneensä ja harmistuneensa siitä, että ruoka on loppunut kesken, vaikka hän teki sitä paljon. Jorma ei yhdy hänen yllättyneisyyteensä, vaan perustelee ruoan loppumista syöjien määrällä ja perheen pojan Lassin suurella annoksella (r. 4, 16 ja 20).

Virpi vaikuttaisi kaipaavan jotain muuta kuin Jorman järkiperusteluja ja tuottaa vetoavan ja omaa tunnetilaansa puolusteleavan vuoron *no mut si:l*ti* hei*. (r. 21). Hän asettaa vuoronsa Jorman perusteluja vastaan *mut*-partikkelilla (Sorjonen 1989: 176), vaikka ottaakin myös ne huomioon: konsessiivinen partikkeli *silti* implikoi Jorman perusteluiden

pitävän paikkansa mutta olevan Virpin näkökulmasta riittämättömiä (VISK § 1139). Lopuasemaisella *hei*-partikkelilla Virpi vetoaa Jormaan, jotta tämä ajattelisi asiaa myös Virpin kannalta.

Jorma myönnittelee (r. 23), mutta ei edelleenkään liity Virpin yllättyneeseen affektiin. Kun Virpi alkaa perustella tunnetilaansa listaamalla, kuinka paljon aineksia ruokaan meni, muitakin liittyy analysoimaan ruoankulutusta (Jani r. 33, Liisa r. 34–35). Janin ja Liisan vuorot on tuotettu nauraen, mikä keventää niiden sävyä, mutta ne ovat sisällöllisesti Jorman kantaa toistavia, mikä ajaa Virpin taas puolustuskannalle. Rivin 37 vuorosaan hän toistaa jo aiemmin (r. 32) käyttämänsä, vahvistavaa *oikeesti*-sanaa sekä vuoronloppuista *hei*-partikkelia. Hän hakee ymmärrystä ja oikeutusta kannalleen siitä, että viiden kilon ruokamäärän olisi luullut riittävän perheelle, ja kutsuu heitä jakamaan kanssaan yllättynyttä affektia.

Myös esimerkissä 23 *hei* liittyy affektin korostamiseen ja jakamiseen (r. 16). Leena on tullut lopettamaan nauhoitusta, ja keskustelijat ovat kertoneet alkaneensa puhua kunolla vasta tapaamisen loppupuolella.

(23) (SG 440, Seurakuntanuoret)

1 Saila: me ollaa kato hi- #e#-, (.) tämmösii
2 jähmeit suomalaisii kato [#öm#,
3 Mika: [nii?
4 (0.2)
5 Saila: ei kym me alussakip puhut[tii mutt_ei
6 Mika: [joo.
7 Saila: vaan niinkum mitää uskojuttuu.
8 (1.0)
9 Saila: niinku.
10 Leena: okei e- ei se haittaa siis siit tuli semmone kus
11 siit tuli.
12 (0.4)
13 Saila: mjoo.
14 Leena: se o tosi hyvä varmasti.
15 (.)
16 ->Leena: **kiitti hei;**
17 (1.0)
18 Saila: .mts
19 Mika: ei midiksii.
20 (0.6)

- 21 Kirsi: ei midist,
22 Mika: lasku tulee peräs[sä].

Katkelman alussa (r. 1–2) Saira selittää – ehkä hieman vitsaillen – heidän olevan jähmeitä suomalaisia, minkä takia keskustelu on lähtenyt luistamaan vasta myöhemmin. Rivillä 5 hän tarkentaa, että kyllä he puhuivat aluksikin, mutta eivät uskoon liittyviä asioita, mikä liittyy aineiston alkuperäiseen käyttötarkoitukseen.

Sairan selittelyn voi nähdä jonkinlaisena vähättelynä, ja Leena reagoikin siihen kuin lohduttaen (r. 10–11). Leenan vastaus ei varsinaisesti kiellä sitä mahdollisuutta, että nauhoituksen alku olisi jollakin tapaa puutteellinen, mutta suhtautuminen on kuitenkin neutraali: siihen ei liity vahvoja myönteisiä tai kielteisiä ilmauksia. Sairan myönnön (r. 13) jälkeen Leena lähtee rivillä 14 muuttamaan ilmaisemaansa suhtautumista positiivisemmaksi: *se o tosi hyvä varmasti*. Hyvä on jo lähtökohtaisesti myönteinen evaluaatio, mitä Leena korostaa intensiteettipartikkelilla *tosi* ja modaalisella adverbillä *varmasti*. Pienen tauon jälkeen hän lausuu rivillä 16 kiitoksensa: *kiitti hei*.

Tässä tapauksessa vuoronloppuinen *hei* korostaa kiitoksen myönteistä affektia ja kutsuu muut jakamaan sen vähättelyn sijaan. Näin Leena varmistaa, että hänen myönteinen asenteensa on ymmärretty, sillä hän on vasta vähän aiemmin siirtynyt *ei se haittaa* -vuorosta (r. 10) selkeämmin myönteistä suhtautumista ilmaisevaan kehumiseen rivillä 14. Keskustelun jatko on linjassa kiitoksen kanssa: Mika ja Kirsi vastaavat siihen riveillä 19 ja 21 konventionaalisen vastausilmauksen *ei mitään* puhekielisillä varianteilla.

Tällaista affektista *kiitti hei* -vuoroa voi verrata muodoltaan hyvin samanlaiseen, esimerkiksi institutionaalisten puheluiden ja muiden asiakaspalvelutilanteiden lopetussekvensseissä tyypilliseen, kiteytyneeseen *kiitos hei* tai *kiitti hei* -ilmaukseen (Koivisto 2009: 187–188; Suutarinen 2016: 8). Tällainen vuoro tulkitaan kuitenkin kiitos- ja hyvästelyvuoroksi (Suutarinen mts. 7), ja se esiintyy nimenomaan lopetussekvensseissä. Esimerkissä 23 olevaa *hei*-partikkelia ei kuitenkaan voi pitää hyvästelynä, ja se saakin jatkukseen reaktioita nimenomaan kiitokseen. *Hei*-partikkelin tulkinta on siis hyvin kontekstisidonnaista.

Kaikki tapaukset eivät ole yhtä selkeitä. Esimerkissä 24 loppuasemaisella *hei*-partikkelilla on kyllä puolelleen maanitteleva tehtävä, mutta se esiintyy vuorossa, joka on

samalla myös paluu ja vertautuu siten luvun 3.5 esimerkkeihin. Katkelma liittyy mielipiteitä herättäneeseen keskusteluun säännöistä ja siitä, saako koulun alueelta poistua kesken koulupäivän.

(24) (SG 441, Perhekeskustelu)

1   ((Virpi ottaa salaattia katse siihen
2   kiinnittyneenä, Lassi seuraa katseellaan))
3   Lassi: maija poppanen >iha selkeesti
4   nä[kee et me] käyää ostaa< mut
5   Virpi: [älä huuda.]
6   Lassi: ei se mitää mulle an*tanu.
7   *katsahtaa Virpiin
8   (0.6)
9   Virpi: mm.
10   (0.4)
11   Kalle: Lassi?
12   Lassi: no?
13   Kalle: voit ↑sä pelata mun ↓kaa krässiä?
14   ((Play Station -peli Crash Bandicoot))
15   Lassi: vo↑in pelata sun ↓kaa krässiä.
16   (4.6)
17   Lassi: ↑oijoi,
18   (0.8)
19   Lassi: mhh nffff
20   (0.8)
21   Jorma: jaa jaa.
22   (1.0)
23   ->Lassi: >Kasperil ja näil ei ollu ees< rajoja sillo hei.
24   (0.8)
25   Virpi: nii mut t_uskin siel oli kauppaakaa mihin mentiin.
26   Lassi: no (0.8) oliha siel varmaa joku,
27   ((Liisa ja Jorma siirtävät tuoleja
28   istuakseen takaisin pöydän ääreen))
29   Kalle: sä et oo nyt [(- - -)
30   Lassi: [kiska.

Virpi on vahvasti sääntöjen rikkomista vastaan, mutta Lassi puolustaa koulupäivän aikaisia kauppakäyntejään sillä, ettei säännön rikkomisesta tule edes seuraamuksia (r. 3–4 ja 6). Välissä Kalle pyytää Lassiä pelaamaan kanssaan videopeliä (r. 11–15), mutta rivillä 23 Lassi palaa sääntöaiheeseen. Hän käyttää argumenttinaan keskustelussa aiemmin mukana olleen Kasperin kokemuksia ja päättää vuoronsa *hei*-partikkeliin (r. 23). Tässä

yhdistyvät vuoronloppuinen *hei* ja paluu aikaisempaan aiheeseen. Edelliseen topiikkiin palaamisen lisäksi Lassin perustelu on myös tarkemmalta sisällöltään aiempaan palaava, sillä Kasperin koulun rajattomuus on ollut aiemminkin puheena (ei esimerkissä).

Miksi *hei* ei sitten ole vuoronalkuinen, kuten paluita käsitelleessä luvussa 3.5? Kyseessä voi olla vuoron eräänlainen tuttuus ja odotettavuus. Aiempi väittely ei ole päättynyt yhteisymmärrykseen: Lassi on vielä yrittänyt argumentoida omaa kantaansa ja katsoen Virpiin (r. 3–6), joka on kuitenkin vastannut vain minimipalautteella *mm* katsoen samalla lautastaan. Lassin argumentti rivillä 23 ei myöskään ole varsinaisesti uusi, eikä sen kuulemista siksi tarvitse korostaa vuoronalkuisen huomionkohdistimen voimalla: tällä tavalla se eroaa myös luvussa 3.4 käsitellyistä uutta näkökulmaa keskusteluun tuovista vuoroista, jotka liittyvät usein vastaaviin erimielisyystilanteisiin. Sen sijaan vuoronloppuisen *hei*-partikkelin vetoava sävy kutsuu kuulijaa ajattelemaan asiaa puhujan kanalta. Väittelyn ratkeaminen vaatisikin jommaltakummalta puolelta jonkinlaisia myöntytyksiä.

Jos esimerkkiä vertaa luvun 3.5 esimerkkeihin, voi myös huomata, että paluu on tapahtumassa suhteellisen nopeasti, vain lyhyen kysymyssekvenssin jälkeen (r. 11–15). Virpi ei ole ehtinyt tässä välissä liittyä mihinkään uuteen keskusteluun, joten palaamista ei tarvitse merkitä niin selkeästi kuin joissakin muissa tilanteissa. Siinäkään mielessä *hei*-partikkelia ei siis niinkään tarvita avittamaan keskustelua uuteen suuntaan, vaan jatko onnistuu ilman suurempaa vaivaa siitä pisteestä, josta vain joitakin kymmeniä sekunteja aikaisemmin lähdettiin. Vuoronloppuisen *hei*-partikkelin samanmielisyyttä hakevat ominaisuudet ovat siis oleellisempia.

Vaikka affektinen ympäristö on tavallinen vuoronloppuiselle *hei*-partikkelille, esimerkissä 25 se ei kuitenkaan liity erityisen tunnepitoiseen vuoroon (r. 32).

(25) (SG 435, Valokuvat)

```
1  ->Päivi:  <katt>oka[a. (.) lue =sä toi. ((Liisalle))
2  Hanna:   [Hindemittiä en oo ikinä tavannu
3           enkä nähny [el(mässäni)].
4  ->Päivi:   [lueppa an-
5  Jussi:    [nii et >sä
6           olit< Ru:bistainin kanssa myös, .hhh
7  Hanna:    [Ruubinstainin↓ kanssa ↑juu,]
```

((välistä poistettu rivit 8-24))

25 Liisa: [ɛ>eikä Hin[demitistä?<ɛ
26 Matti: [Hindemisti↓
27 konsertti oli ↑yliopistolla.
28 ((naurua))
29 Hanna: °y- dii, ° juu ↑se =oli Kult↓tuuritalossa se
30 [Ruubistainin ja.
31 ?: [°mm, °
32 ->Päivi: **mut kuulkaa[s, (.) Erkk^u Linn^an huumoria hei.**
33 Hanna: [ja ↑siellä se ompeli nappia kaikessa↓
34 rauhassa.
35 Jussi: (- -)
36 Liisa: ((lukee omistuskirjoitusta valokuvasta))
37 Salmiskalle. (.) <heti↓ pai:-> .hh >hetki<
38 [↑heti pai]kalla, (.) hem↓metissä
39 Päivi: [heti pai-]
40 Liisa: ↑raa↓miin ɛpantavaksi, ɛ (.) muistuttamaan, (0.4)
41 etujeni. (.) et- (.) edelleen valvomisesta,
42 ((katsoo kuvaa ihmeissään))
43 (1.0)
44 Päivi: leikki sentään. (.) [pois,
45 Liisa: [leikki sentään↓ pois ja
46 sitte alleviivattuna @ennen kaikkea↓ mitä
47 suuremmalla@ kiitollisuudella, .hh kaikesta<
48 .hhh ja se on kolme kertaa alleviivattu,
49 .hhh neljäs helmikuuta kolkyt kaheksan. (0.2)
50 tää =o hie[no.
51 Jussi: [↑kolkyt kahdeksan.
52 Päivi: [mmm.
53 Liisa: [kol↑kyt kahdeksan.

Päivi usuttaa Liisaa lukemaan kuvatekstiä eräästä valokuvasta (r. 1 ja 4), mutta pyyntö jää muun keskustelun jalkoihin. Rivillä 32 Päivi ottaa asian uudestaan esiin, mutta niin, että pyyntö on suunnattu muille keskustelijoille, jotta he kuuntelisivat Liisan lukemista. Päivi aloittaa pyyntönsä *mut*-partikkelilla, joka ennakoi jonkinlaista muutosta: tällä kertaa siirtymistä kuvatekstin lukemiseen. Pyyntö päättyy *hei*-partikkeliin, joka ei siis nyt liitykään vuoronalkuiseen *mut*-partikkeliin, vaikka ne ovat varsin yleinen ketju aineistosani.

Aikaisemmista esimerkeistä on huomattu, että vuoronloppuinen *hei* esiintyy usein puhujan kuulijaa puolelleen maanittelevissa, monesti argumentoivissa tai muuten affektisissa vuoroissa. Tässä esimerkissä ei kuitenkaan ole kyse väittelystä, eikä vuorosta löydy mitään erityisen affektisia aineksia. Vuorolla myös aloitetaan uusi aihe, mikä ei aineistoni perusteella ole tyypillistä *hei*-loppuisille vuoroille. Puhujan puolelle pyytäväksi *hei*-partikkelin voi kuitenkin tässäkin tulkita, sillä Päivi hakee muita kuulemaan, mitä omistuskirjoituksessa sanotaan. Näin hän pääsee jakamaan Erkkü Linnan huumorin kokemuksena toisten kanssa.

6 Muita *hei*-partikkelin käyttötapoja

Edellä käsiteltyjen *hei*-partikkelin käyttötapojen lisäksi aineistossani on siinä vähemmän yleisiä käyttötapoja. Esittelen lopuksi joitakin niistä. En tämän tutkielman puitteissa pysty paneutumaan niihin yhtä syvällisesti kuin aikaisemmissa luvuissa esittelemiini ilmiöihin, mutta haluan silti nostaa ne esille: *hei*-partikkelin monipuolisuus on itsessään merkillepantavaa, ja siitä riittää vielä hyvin aihetta jatkotutkimukselle.

6.1 *Hei* ja puuttuminen toisen ongelmalliseen toimintaan

Itsenäisenä huomionkohdistimena, joka muodostaa oman prosodisen kokonaisuutensa eikä kiinteästi liity mihinkään vuoroon, *hei* toimii aineistossani toisen keskustelijan toiminnan ongelmallisuutta osoittavana partikkelina. Näissä tilanteissa *hei* on tuotettu jyrkästi laskevalla intonaatiolla ja sillä pyritään puuttumaan kuulijan toimintaan. Aiemmin myös Tekoniemi (1998: 57) on havainnut *hei*-partikkelin merkitsevän usein jollakin tavalla puhujan kannalta ongelmallista tilannetta, mutta ongelma ei kuitenkaan välttämättä liity juuri toisen toimintaan.

Tapauksia on aineistossani kolme: Kahdessa niistä puhujan on ollut vaikea saada ääntään kuuluviin muiden päällekkäispuhunnan takia, ja *hei* toimii puheenvuorolle tilaa pyytävänä partikkelina. Kolmannessa *hei*-vuorolla yritetään lopettaa toisen osallistujan salaatin ottaminen. Kaikki esiintymät ovat Perhekeskustelusta, mikä voi viitata siihen,

että tällä tavalla toisen toiminnan ongelmalliseksi osoittaminen saattaa olla luontevampaa läheisesti toisensa tuntevien ihmisten vuorovaikutuksessa.

Esimerkissä 26 *hei*-partikkelin esittäjällä Janilla (r. 12) olisi jotakin sanottavaa opiskeluihin liittyvään keskusteluun, mutta hän ei muiden puheen vuoksi saa saatettua vuoroaan loppuun.

(26) (SG 441 Perhekeskustelu)

- 1 Kasper: [no >ymmärrätsä< että et]et tuol
2 ↑teekookool on oikeesti semmosii tyyypei
3 niinku tosi hyviä [tutkijoita ja professoreita
4 Liisa: [ni↑i:n.
5 Kasper: jotka on niin kiinnostuneita siit asiasta et
6 ne ihan va[paa-ajallakin (0.4) harrastaa sitä
7 ?: [.nss
8 Kasper: ja niinku tekee pelkästään vain ja sitä a[siaa,
9 Liisa: [nii mut
10 Kasper: [(- - -)]
11 Liisa: [ei [siit >tavallaa ollu< kyse [(kyllä) nyt]
12 ->Jani: [>siis [kyl mä #oon,#< [#hei.#
13 Virpi: [(- - -)
14 Liisa: täs[sä vaihees[sa.
15 Jani: [(-)-(Jani nostaa kätensä viittaukseen))
16 Virpi: [↑mi[käs sen kiinnostavampaa]
17 Kasper: [mut ↑sit jos on tämmöne]
18 Virpi: [ku yrityksen rahotus viikonloppuna.]
19 Kasper: [konah[tanut teekkari niinku meikä]läinen
20 Liisa: [↑f>(h)e(h)e(h)e(h)e<f

Jani aloittaa rivin 12 vuoronsa tilanteessa, jossa Kasper ja Liisa puhuvat jo päällekkäin (r. 10–11). Vuoro jää päällekkäispuhunnan takia kesken, minkä jälkeen Jani yrittää saada toisten huomion *hei*-partikkelilla. Vaikka *hei* tuotetaan pian predikaatin jälkeen, se ei käytäydy kuten luvussa 4 käsitelty, vuoron keskellä olevat *hei*-partikkelit, jotka ovat osa laajempaa prosodista kokonaisuutta ja korostavat jotakin osaa vuorosta. Sen sijaan se on prosodisesti oma yksikkönsä (painokkaasti ja laskevalla sävelkululla lausuttu *#hei.#*).

Liisa, Kasper ja Virpi kuitenkin kaikki jatkavat puhettaan, joten Janin seuraava yritys rivillä 15 päättyy yhden epäselväksi jäävän tavun jälkeen. Tässä vaiheessa hän myös nostaa kätensä viittaukseen, mikä on *hei*-partikkelin lisäksi selvä merkki huomion

ja puheenvuoron hakemisesta. Toisten toiminta, puhuminen, on siis Janin kannalta ongelmallista. Hän ei myöskään koskaan pääse sanomaan sanottavaansa, vaan jonkin ajan kuluessa laskee kätensä ja hiukan myöhemmin kiittää ruoasta sekä poistuu pöydästä (ei esimerkissä).

Kuten edellisessäkin esimerkissä, myös esimerkissä 27 *hei*-partikkeli (r. 22) liittyy puheenvuoron hakemiseen päällekkäispuhunnan aikana. Tässä puhuja, Liisa, ei kuitenkaan pyri liittymään keskusteluun, vaan kesken jäänyt vuoro on ollut osa hänen ja Virpin välistä keskustelua suklaamessuista.

(27) (SG 441 Perhekeskustelu)

```

1  Virpi:      =#vois# ehkä jonku luennon [#kuunne]lla.#
2  Lassi:      [.nff      ]
3  Liisa:      [mut mä ↑ajattelin että,]
4  Kalle:      [(--      )      suklaa]ta.
5  Liisa:      ymm, (0.2) *siel saa maistella sukla[atia.]
6              *katsoo Kallea
7  Virpi:      [      oli]kohan
8              se joku,
9  Lassi:      äi[*ti mä en °jaksa.°]
10 Virpi:      [*suklaa      ra]vitsemuksessa
11             *Kasper i ojentaa salaattia Liisalle
12 Liisa:      [mä mä otan koht lai]ta toho vaa, ((Kasperille))
13 Virpi:      [tai joku tämmönen      ]
14             [joku tämmönen tota, (.) se, (.)
15 Lassi:      [aaah. *mhhh
16             *katsoo Jormaa
17 Virpi:      toisen luennon [aihe.=
18 Jorma:      [.mt
19             ((Jorma katsoo Lassiä ja pudistaa päätään))
20 Liisa:      =nii. [.h ni,
21 Jorma:      [mä sanoin sulle jo.
22 ->Liisa:    ↑hei. ((katsoo Jormaa))
23 Lassi:      NO (0.6) SÄ SÄNOT no hemmetti syödään sitte.
24 Kalle:      >älä kiroile.<
25 Liisa:      ni.=
26 Jorma:      =äläkä ahmi.=
27 Virpi:      [=#ruokapöydäs[sä ja,#
28 Liisa:      [ni.
29 Lassi:      [°(-)° antees. ((puhuu ruoka suussa))
30 Liisa:      ni.
31             (1.0)
32 Liisa:      mitähän mä nyt olin sanomassa.

```

33 (0.2)
 34 Liisa: NII SITÄ .hh että ku #ö# jos me vaik men↑nääki
 35 Vih↓tiin mut Kimi voi °mut° heittää vaikka Keravan
 36 juna-asemalle >et mä voin tulla vaik< junalla?

Rivillä 3 Liisa aloittaa Virpille suunnatun vuoron, mutta tulee monelta suunnalta keskeytetyksi: hän kääntyy huomioimaan ensin Kallea (r. 5) ja sitten Kasperia (r. 12). Rivillä 20 hän yrittää palata asiaansa, mutta tulee jälleen keskeytetyksi, kun Jorma alkaa päällekkäispuhunnassa torua Lassia, joka on ottanut enemmän ruokaa kuin jaksaa syödä (r. 21).

Tämän jälkeen Liisa tuottaa painokkaan ja intonaatioltaan laskevan *hei*-partikkelin, jonka hän suuntaa Jormalle katseen avulla (r. 22). Hän vaatii sillä tilaa omalle vuorolleen ja osoittaa päällekkäispuhunnan ongelmalliseksi. Tämä tulee erityisen näkyväksi rivillä 32, kun Liisa yrittää muistella, mitä oli sanomassa, ja tulee näin kuvanneeksi, miten keskeytys on häirinnyt hänen ajatusprosessiaan.

Myös sellaisissa tilanteissa, joissa *hei* ei liity vuoron hakemiseen, sillä voidaan osoittaa vastapuolen toiminta ongelmalliseksi, kuten esimerkissä 28 (r. 6).

(28) (SG 441 Perhekeskustelu)

1 Lassi: milloi Toni lähttee sinne,
 2 (1.4)
 3 Lassi: (seikkailu)lle? ((alkaa ottaa salaattia))
 4 (0.8)
 5 Virpi: emmä tie#dä# >ei se oo,<
 6 ->Liisa: **hei**. ((katsoo salaattikulhoa))
 7 (0.8) ((Lassi jatkaa salaatin ottamista))
 8 ->Lassi: **he*i**.
 9 *vilkaisee Liisaan
 10 (0.2)
 11 Virpi: ottakaa silleen puo[liks o-
 12 Liisa: [↑ma en oo ottanu
 13 ↓salaat↑tia [↑yhtään.
 14 Lassi: [SAAT LOPUT
 15 SAAT ↑LO[put.
 16 Liisa: [mh. @saat loput@ kaks: tomaattia
 17 [kiitti.
 18 Virpi: [((huokaisee)) mä voin te[hä sitä lisää,

Liisa on aiemmin keskustelun aikana maininnut, ettei ole ottanut vielä salaattia ja että aikoo ottaa sitä myöhemmin (ks. esim. 27 r. 12). Salaattia on enää melko vähän jäljellä, joten Liisan kannalta on ongelmallista, kun rivillä 3 Lassi alkaa ottaa sitä. Tämän ongelmallisuuden hän tuo esille jälleen painokkaalla, intonaatioltaan laskevalla *hei*-partikkelilla katsoen samalla salaattikulhoa (r. 6). Partikkelia seuraa tauko, jonka jälkeen Lassi vastaa Liisalle myös *hei*-partikkelilla (r. 8). Vastauksessa on leikittelyä: se saa jakson näyttämään tervehdys–vastatervehdys–vierusparilta, vaikka tässä kontekstissa Liisan *hei* ei toimikaan tervehdyksen asemassa.

Tilanteen ongelmallisuus on läsnäolijoille selvää: ensimmäisenä Liisalle vastaa nimenomaan Lassi (r. 8), vaikka *hei*-partikkeli ei itsessään spesifioikaan tarkoitettua kuulijaa. Lisäksi Virpi alkaa sovitella tilannetta rivillä 11. Lassin *hei*-partikkelin monimerkityksisyydellä leikittelevä vastaus ei kuitenkaan riitä Liisalle, joka alkaa puolustaa oikeuksiaan: hän ei ole vielä ottanut ollenkaan salaattia (r. 12–13).

Tässä esimerkissä *hei* ei ole aivan yhtä yksiselitteisesti yksin esiintyvä kuin kahdessa edellisessä, sillä se voisi sopia myös Liisan rivien 12–13 vuoron ennakkoinniksi. Tällöin se muistuttaisi uuteen toimintaan siirtymistä käsittelevän luvun 3.2 tapauksia, joissa *hei*-alkuisilla vuoroilla pyritään muuttamaan meneillään olevaa toimintaa. Tässä esimerkissä *hei*-partikkelia seuraa kuitenkin pidempi tauko, eikä Liisa jatka aiheesta ennen Lassin epätydyttävää vastausta. Lassin ja Virpin vastausten perusteella ongelma on lisäksi ollut yksilöitävissä jo ennen rivien 12–13 selittävää vuoroa, mihin on voinut vaikuttaa osallistujien kehollinen toiminta: Lassi on juuri alkanut ottaa salaattia, ja Liisan katse on suunnattu kulhoon. *Hei*-vuoro myös ajaa samalla tavalla puhujan oikeuksia kuin esimerkeissä 26 ja 27.

6.2 *Hei* affektisessa evaluaatiossa

Vuoronalkuinen *hei* sopii myös affektisiin evaluaatioihin. Tällaisia vuoroja on aineistosani kaksi, ja niistä molemmat ovat Valokuvat-keskustelun Liisan tuottamia. Yleistyksiä ei siis voi aineiston perusteella tehdä. Molemmat tapaukset ovat positiivisesti evaluoivia vuoroja, jotka Liisa tuottaa katsoessaan valokuvia.

Esimerkissä 29 Päivi näyttää Liisalle kuvaa, jota tämä kommentoi positiivisesti kahteen kertaan: ensin rivillä 11 ja sitten *hei*-alkuisella vuorolla rivillä 15.

(29) (SG 435 Valokuvat)

1 Päivi [joo.] no niin
2 nyt tullaan [näihin.]
3 Jouni: [Kari Ki]ikku,
4 Päivi: tommonej *[jo oli] siihe #aikaa#.
5 Jussi: *[nii joo;]
6 *Päivi näyttää Liisalle kuvaa
7 (.)
8 Päivi: #Kari [Kiikku#. he he he he]
9 Liisa: [.hhh kohh hah *hah]
10 *Päivi laskee kuvan pöydälle
11 a(h)i [k(h)u fiha]na_f.
12 Päivi: [feiks of,]
13 Jouni: [fmh mh_f]
14 Päivi: [söpö.]
15 ->Liisa: [.hhhh] *he:i (.) ↓tä[ä (.) on ihana_f.]
16 *ottaa kuvan käteensä
17 Jussi: [eli siin_on Veikon;]
18 Hanna: [kukas se on.]
19 Päivi: [(--) söpö (--)]
20 Liisa: [fiKari Kiik]ku-_f
21 Maija: ni[in on juu tietysti joo.]

Päivin näyttäessä Liisalle kuvaa kumpikin alkaa nauraa (r. 8–9). Liisa jatkaa heti kuvailemalla kuvaa *ihanaksi* (r. 11), ja samalla Päivi aloittaa kannanoton kuvan söpöydestä (r. 12 ja 14). Rivillä 15 Liisa ottaa kuvan omaan käteensä ja toistaa evaluaationsa, tällä kertaa *hei*-alkuisella vuorolla. Positiivinen suhtautuminen on selkeästi eksplikoitu myönteisen adjektiivin *ihana* kautta ja näkyy myös Liisan hymyssä.

Tapaus muistuttaa siinä mielessä luvun 3.4 tapauksia, että *hei*-alkuisella vuorolla tuodaan esille omaa mielipidettä. Tässä esimerkissä mielipide ei kuitenkaan ole enää mitenkään uusi, sillä kuvaa on juuri pari riviä aiemmin kuvailtu samalla adjektiivilla; Päivi on myös osoittanut samanmielisyyttä rivillä 11 alkavalla vuorolla. Evaluaatio ei myöskään nouse minkään aiemman näkökulman vastineeksi, kuten luvussa 3.4, vaan se tuotetaan uuden topiikin alkuvaiheessa. Sen sijaan toisto ja *hei*-partikkelin tuoma huomionkohdistus vahvistavat Liisan vuoron affektisuutta.

Seuraavassa katkelmassa (30) on samantyyppinen reaktio toisen näyttämään kuvaan, vaikka tällä kertaa mukana on myös uuden näkökulman ilmaisua (r. 7–8).

(30) (SG 435 Valokuvat)

1 Päivi: [onks näissä ti] [edot takana.]
2 Jussi: [tossa on to- tota]
3 Keski-Poh[jammaan] #ö:# ((ojentaa kuvaa Liisalle))
4 Jouni: [noit o,]
5 Jussi: [kamarior]kseterin [jäseniä siis (iha),]
6 Päivi: [ai tässä;]
7 ->Liisa: ((katsoo kuvaa)) [.hhhh fh:ei]
8 mah[tavaf.]
9 Jussi: [Järvelä; Mauno Järve[lä on se,]
10 Liisa: [keskellä om]
11 Liisa: Mauno (.) [ja ↑tää on] toi #e:# toi: tietysti
12 Maija: [joo::.]
13 Liisa: toi (.) herraj jestas tää #mjiää# mth
14 Päivi: Kangas.
15 Liisa: ↑Kangas ↑Juha [on.]
16 Päivi: [on.]

Jussi on ojentanut Liisalle kuvan kamariorkesterista, jota katsoessaan tämä alkaa hymyillä ja tuottaa *hei*-alkuisen, kuvaa mahtavaksi evaluoivan vuoron (r. 7). Tällä kertaa *hei* esiintyy jo heti ensimmäisessä reaktiossa kuvaan, joten vuorossa on hieman esimerkiksi 29 enemmän yhtäläisyyksiä luvun 3.4 esimerkkien kanssa: *hei*-partikkelilla aloitetaan muille vielä uuden mielipiteen kertominen. Katkelma on kuitenkin niin paljon edellistä esimerkkiä muistuttava, että affektinen evaluaatio saattaa olla aivan oma esiintymispaikkansa – joskus aidosti uutena näkökulmana, joskus enemmänkin performatiivisena.

6.3 *Hei* referoinnin alussa

Aineistossani on useita tilanteita, joissa puhuja aloittaa ajatuksia tai puhetta referoivan jakson *hei*-partikkelilla. Näissä tapauksissa *hei* sijoittuu referoidun lausuman alkuun ja toimii siinä vuoronalkuisen huomionkohdistimen tapaan. Englannin *hey*-partikkelin osalta tästä ilmiöstä on kirjoittanut Dubois (1989), jonka mukaan *hey* toimii nimenomaan keksittyjen lainausten (*pseudoquotation*) merkkinä. Dubois'n mukaan rakenne ei ole englannin kielessä kovinkaan yleinen, mutta hän ei aineistonkeruuprosessinsa aikana kuullut

tai nähnyt paljoo muunkaanlaista *hey*-partikkelin käyttöä (mas. 347). Omassa aineistosani referoinnin alkuun sijoittuvia *hei*-partikkeleita on kuitenkin 9², mikä on merkittävä määrä 99:n tarkasteleman *hei*-partikkelin joukossa – ja enemmän kuin esimerkiksi uuden topiikin aloittavia *hei*-partikkeleita, joita aineistossani on 6.

Dubois tunnistaa keksityt lainaukset seuraavien tuntomerkkien avulla: kielellinen konteksti, yleinen konteksti, useamman puhujan referoiminen kerralla, mahdoton suoran lainauksen lähde tai tulevaisuuteen viittaava, kysyvä tai kielteinen johtolause (1989: 347–348). Myös tässä tutkielmassa käyttämäni aineiston referoinninalkuisista *hei*-partikkeleista suurin osa aloittaa keksityn lainauksen, mistä osoituksena ovat esimerkiksi hypoteettiset tilanteet ja useamman henkilön referointi kerralla. Jokaisen esiintymän kohdalla asia ei kuitenkaan ole näin selkeä, vaan mahdollisuus aitoon suoraan lainaukseen on läsnä.

Esimerkissä 31 *hei*-partikkeli sijaitsee vuorossa, joka on selvästi keksitty lainaus. Kirsi ei ole jaksanut käydä seurakunnassa ja keskustele muiden kanssa siitä.

(31) (SG 440 Seurakuntanuoret)

```

1  Saila:      #va-,# (0.2) tai sillee et vois olla et
2              jos meet jonneki iham muuhun ku omaa
3              seuraku[ntaan nii sit voi ollakki
4  Kirsi:      [nii.
5  Saila:      saa ollakki enemmär <raahas> °mut sit°
6              kuitenkin kaikki tulee kyse#leej ja#;
7              (0.2)
8  Kirsi:      mmmmmmm?
9              (0.2)
10 Saila:      #niinkuj ja#.
11             (0.2)
12 Mika:      kukas sä oot sitte [( - ).
13 Saila:      [mm,
14 Kirsi:      ni(h)i [ehe.
15 Mika:      [em mä ook ketää. (0.4) lähe(h)m
16             me[n(h)ee hä hä hä hä [hä hä hä hä,]
17 Kirsi:      [hi hi hi, [n(h)iij just]
18             hi, .hhhh
19             (0.2)
20 ->Kirsi:   sit ne vast tuleeki et hei tääl
21 ->         o ongelma[tapaus tulkaa ]

```

² Lisäksi eräässä keskustelussa referoitiin kissan sisäistä maailmaa hymyillen lausutulla, mukamas viatonta tervehdystä osoittavalla *hei*-partikkelilla.

22 Mika: [oh, (.) ähä joo joo.]
 23 ->Kirsi: **kaikki ru[koileet] täm puolest.**
 24 Mika: [joo joo.]
 25 (.)
 26 Mika: joo kaik[ki on sillee. .hhhh
 27 Kirsi: [hä hä.
 28 shabarabara[barabaraba, (.) he]
 29 Kirsi: [ä hä hä hä] hä hä hä,
 30 Mika: e he he (0.4) .hhhh

Keskustelu koskee sitä, miksi seurakuntaan voi olla vaikea mennä, jos ei tee mieli olla sosiaalinen. Mikko havainnollistaa mahdollisia vuorovaikutuksen haasteita hypoteettisilla repliikeillä riveillä 12 ja 15–16, minkä jälkeen Kirsi jatkaa kyseisen fiktiivisen tilanteen kuvausta johtolause–*hei*-partikkeli–lainaus-rakenteella (r. 20–21, 23). Tilanteen hypoteettisuus näkyy ehtoa ilmaisevassa *jos*-alkuisessa lauseessa (r. 2) ja modaaliverbissä *voi* (*ollakki*) (r. 3). Lisäksi Kirsi merkitsee rivin 20 johtolauseessaan lainauksen puhujiksi useita henkilöitä monikon kolmannen persoonan pronomiinilla *ne*, mikä Dubois’n mukaan tukee lausuman tulkitsemista keksityksi lainaukseksi (1989: 348).

Hei aloittaa fiktiivisessä tilanteessa vuoron, joka pyrkii ohjailemaan muiden toimintaa: vetäytyvää käytöstä pidetään ongelmana, joka tulee korjata, minkä toteuttamiseen kutsutaan käyttämällä imperatiivia *tulkaa rukoilemaan*. Vuoro siis muistuttaa uuteen toimintaan siirtymistä käsittelevän luvun 3.2 tapauksia, joissa *hei*-partikkelilla pyrittiin kiinnittämään muiden huomio ja vaikuttamaan heidän toimintaansa huomionkohdistimella aloitetulla vuorolla.

Esimerkissä 32 ei voi olla yhtä varma siitä, onko lainaus keksitty vai aito. Matti kertoo Martti Similästä tarinaa, joka päättyy tämän sanomisten referointiin rivillä 16.

(32) (SG 435 Valokuvat)

1 Matti: [se on >son< Martti Similän
 2 kujal >oottehan te kuullu< sen jutun [ku,
 3 Päivi: [joo.
 4 (.)
 5 Matti: Martti Similä tota .mt (0.6) #öä# ei
 6 (0.4) paljookaa niinku vä- #el# välittäny
 7 etukäteen tutustua (.) kappaleisiin (0.2)
 8 vois pitää harjoituksii (0.2) kerran sattuu
 9 vähä nolo tilanne fhe hehhf .hh se oli
 10 >niinku semmone< (.) partituuri joka

11 oli niinku (.) kirj_ujat ennen vanhaan että
 12 (.) lehdet oli [°#öö#° yl-
 13 Päivi: [ju-
 14 Päivi: j_ust.
 15 (0.4)
 16 ->Matti: he:i [onks onks kellään linkkuveistä
 17 Maija: [fahf
 18 Matti: >fo(h)o(h)oli k(h)ylf<
 19 ((kaikki nauravat))
 20 Jussi: °mä en tunne yhtään°
 21 Päivi: ftshihi ↑ää #ää#f

Hei-alkuinen vuoro (r. 16) on osa tarinankerrontajaksoon kuuluvaa puheen referoimista. Edellisestä esimerkistä se eroaa siten, että tarinan tilanne on oikeasti tapahtunut tai ainakin esitetään totena. On siis sinänsä mahdollista, että Similä on todella käyttänyt *hei*-partikkelia kiinnittääkseen muiden huomion ja pyytääkseen linkkuveistä. Yhtä mahdollista kuitenkin on, että *hei* on Matin oma sanavalinta eikä lainaus ole aivan täsmällinen.

Joka tapauksessa tämäkin *hei* toimii referoidun vuoron kontekstissa huomionkohdistimena, jolla aloitetaan vuoro, jolla pyritään vaikuttamaan muiden paikallaolijoiden toimintaan. Siinä mielessä se muistuttaa esimerkkiä 31 ja uuteen toimintaan siirtymistä käsittelevän luvun 3.2 tilanteita.

7 Lopuksi

Olen tässä tutkielmassa käsitellyt *hei*-partikkelin käyttöä ja merkityksiä monihenkisessä kasvokkaikeskustelussa. Lähtökohtanani oli oletus, että *hei*-partikkelin monikäyttöisyys ei vielä riittävästi tule ilmi sanakirjojen tai VISK:n kuvauksista. Lähestyin aihetta tarkastelemalla aitoja arkikeskustelutilanteita keskustelunanalyysin keinoin. Kiinnitin huomiota *hei*-partikkelin asemaan vuoron sisällä sekä osana laajempia toimintakokonaisuuksia, ja pyrin näin löytämään sille tyypillisiä esiintymisympäristöjä. Tyypillisten esiintymisympäristöjen kautta selvitin myös niitä merkityksiä, joita *hei* tuo keskusteluun. Tähän lukuun tiivistän tutkielmani keskeiset tulokset ja pohdin mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

Havaitsin – kuten VISK:n perusteella saattoikin olettaa – että *hei*-partikkeli voi muodostaa oman vuoronsa taikka esiintyä kolmessa paikassa laajempaa vuoroa: vuoron

alussa, keskellä tai lopussa. Tyypillisiä esiintymisympäristöjä ja merkityksiä tarkastelleni sijainti vuorossa osoittautui tärkeäksi, ja se onkin keskeinen tutkielman analyttisten päälukujen jaotteluperuste. Vaikka merkityksiä jaoteltaessa tiukka rajanveto ei ole aina helppoa tai edes mielekäästä, on aineistoni perusteella selvää, että *hei* partikkeli voi korostaa eri asioita riippuen sen sijainnista vuorossa.

Tarkastelemistani 99 esiintymästä selvästi suurimmassa osassa (77 esiintymässä) *hei* sijoittuu **vuoron alkuun**; alkuasemaisiksi laskin myös välitöntä jatkoa projisoivat *hei*-partikkelit, koska aineistossani *hei* toimii tällöin samantyyppisesti kuin lausumaan kiinteämmin yhdistyvänäkin. Vuoronalkuisuus on huomionkohdistimille tyypillistä, ja alkuasemaisena *hei*-partikkelin huomiota hakeva merkitys on helpoiten nähtävissä. Tarkempi analyysi kuitenkin osoitti, että vuoronalkuisena *hei* myös aloittaa yleensä jonkinlaisen suunnanmuutoksen keskustelussa, mikä on linjassa Tekoniemen (1998: 57) havaintojen kanssa. Nämä suunnanmuutokset jaoin viiteen kategoriaan, joita käsittelin luvussa 3:

- oivallus
- uusi toiminta
- uusi aihe
- uusi näkökulma
- paluu.

Ensinnäkin *hei* voi implikoida **oivallusta** eli eräänlaista tilanmuutosta, joka sitten eksplikoidaan sen jälkeen (13 esiintymää). Erityisesti *hei*-partikkelin tehtävä tilanmuutoksen merkitsimenä tulee ilmi vuoroissa, joissa se muodostaa oman prosodisen kokonaisuutensa ja sitä seuraa tauko ennen oivalluksen sisältöä eksplikoivaa lausumaa. Oivallus liittyy jonkin asian muistamiseen, huomaamiseen tai ymmärtämiseen, ja se kumpuaa useimmiten jonkinlaisesta fyysisestä ärsykkeestä (esim. valokuva), minkä voi päätellä esimerkiksi puhujan katseen suunnasta. Myös edellisen puhujan vuoro voi kuitenkin saada aikaan *hei*-partikkelilla merkityn oivalluksen, mutta tällöinkään siihen ei liity sellaista edeltävää yhteisymmärryksen vaarantumisen hetkeä, jollaista esim. *aa*-partikkeli implikoi (Koivisto 2017: 481). Monista tilanmuutoksen merkitsimistä *hei* eroaa myös siinä, että sillä on muitakin käyttötapoja – vain osa aineistoni tapauksista implikoi oivaltamista. Kyseessä on kuitenkin vakiintuneen oloinen merkitys, sillä *hei*-partikkelin mahdollisesti jo rituaalistuneesta käytöstä oivalluksen osoittajana vihjaavat tapaukset, joissa oivallettavasta asiasta on jo puhuttu ennen *hei*-vuoroa (esim. 6, luku 3.1).

Hei-partikkelilla aloitetaan myös *toiminnanmuutoksen* (esim. kahvitauolle siirtyminen) aloittavia vuoroja (15 esiintymää). Näissä tapauksissa puhuja pyrkii yleensä vaikuttamaan muiden paikallaolijoiden toimintaan – usein keholliseenkin –, joskus itsensä heihin sisällyttäen. Muutos voi liittyä jonkin toimintajakson lopettamiseen uuden toiminnan tieltä, mutta kyseessä voi olla myös sellainen kehoitus tai pyyntö, joka ei ratkaisevasti vaikuta meneillään olevaan laajempaan projektiin vaan voidaan toteuttaa nopeasti. Toisaalta *hei* aloittaa myös sellaisia vuoroja, joilla puhuja ilmoittaa muutoksesta vain omassa toiminnassaan: nämä tilanteet liittyvät aineistossani paikalta poistumiseen. Esimerkissä 9 (luku 3.2) myös nähtiin, että *hei*-alkuisella vuorolla voidaan samanaikaisesti sekä ilmoittaa omasta lähdöstä että pyrkiä ohjailemaan muiden toimintaa.

Uuden puheenaiheenkin alussa voi esiintyä *hei* (6 esiintymää). Tällöin uusi topiikki tuodaan keskusteluun jollakin tavalla ulkopuolisena: puhuja ei ole ollut kiinteästi läsnä aiemmin meneillään olevassa keskustelussa, vaan tuo uuden aiheen keskelle edellistä topiikkia tai sen jatkoksi. Näin hän muuttuu osallistumiskehikossa pelkästä paikallaolijasta aktiiviseksi keskustelijaksi.

Kokonaan uuden aiheen lisäksi *hei*-alkuisia vuoroja käytetään tuomaan meneillään olevaan topiikkiin jonkinlainen *uusi näkökulma* (17 esiintymää). Noin puolessa aineistoni tällaisista tapauksista *hei*-partikkelilla aloitetaan perusteleva vuoro: tilanteeseen liittyy usein erimielisyyttä tai -linjaisuutta keskustelijoiden välillä. Uutena näkökulmana voi kuitenkin olla myös esimerkiksi oman kokemuksen peilaaminen aiemmin sanottuun, millä puhuja vaikuttaa keskustelun suuntaan.

Joskus suunnanmuutos on taaksepäin katsova, sillä *hei*-partikkelilla aloitetaan sellaisiakin vuoroja, joilla *palataan* johonkin aiempaan kohtaan keskustelussa (7 esiintymää). Paluu tapahtuu useimmiten vasta melko pitkän ajan kuluttua, kun toiminta on ehtinyt välissä jo muuttua toiseksi, mutta *hei* voi aloittaa myös saman topiikin sisällä keskustelua taaksepäin siirtävän vuoron.

Alkuasemainen *hei* on siis monenlaisten siirtymien aloittaja, jonka jäljessä keskustelu liikkuu monin tavoin. Se hakee kuulijan huomiota ja nostaa näin suuntaa muuttavan vuoron erityisen huomionarvoiseksi. *Hei*-partikkeli tähdentää jälkeensä tulevaa puhetta nostaen sen huomionarvoiseksi myös *vuoron keskellä* (10 esiintymää), jolloin se korostaa lauseen uutisarvoista osiota eli reemaa tai sen osaa. Useimmiten nämä *hei*-vuorot jatkavat samassa linjassa edeltävän keskustelun kanssa tuoden siihen kuitenkin jotakin uutta

tietoa. Jonkinlainen suunnanmuutoskin on mahdollinen, mutta tämä ei ole yhtä tyypillistä kuin alkuasemaisen *hei*-partikkelin kohdalla.

Suurimmassa osassa niistä aineistoni tapauksista, joissa *hei* esiintyy vuoron keskellä, se sijoittuu heti predikaatin jälkeen ja korostaa lauseen suppeaa reemaa. Esimerkkejä löytyy kuitenkin myös sekä myöhemmin vuorossa että ennen predikaattia lausutuista *hei*-partikkeleista. *Hei* on siis sijainniltaan varsin vapaasti liikkuva ja tarjoaa näin hyvät mahdollisuudet korostaa kulloisenkin vuoron tärkeimmäksi koettua asiaa. Korostava funktio on huomionkohdistimille tavallinen, sillä *hei*-partikkelin lisäksi myös verbikan-
taiset *kato*, *kuule*, *nääs* ja *tiätsä* voivat nostaa jonkin tietyn osan vuorosta keskeiseksi (Seppänen 1989: 108).

Vuoronloppuisena (8 esiintymää) *hei* saa usein yhteiseen affektiin ja samanmielisyteen kutsuvan merkityksen. Puhuja maanittelee sillä kuulijaa puolelleen ja katsomaan asiaa samasta näkökulmasta kanssaan. Joskus *hei*-loppuisilla vuoroilla on samalla myös edellä kuvattuja tehtäviä, kuten keskustelussa taaksepäin palaaminen, eikä vuoron affektisuus ole aina erityisen vahvaa. Tavalla tai toisella puolelleen kutsuva merkitys näyttää silti pysyvän vuoronloppuisessa *hei*-partikkelissa läsnä, oli puhujan pyrkimyksenä sitten affektin jakaminen tai esimerkiksi yhteiseen toimintaan keskittyminen. Käyttö muistuttaa ainakin *kuule*- ja *tiätsä*-partikkeleiden vuoronloppuista käyttöä, joka näyttäytyy myös usein kuulijaan vetoavana (Seppänen 1989: 86, 105).

Hei-partikkelin erityyppiset käyttötavat ja -paikat liittyvät yleisempiin vuoron rakentumisen tendensseihin. **Alkuasemaiset ainekset** voivat toimia vuorosta kilpailemisen keinoina, mutta ne myös usein ennakoivat sitä, miten tuleva lausuma liittyy aiempaan keskusteluun. Se, että *hei*-alkuiset vuorot tuovat keskusteluun jotakin uutta ja sen suuntaa muuttavaa, vihjaa juuri tällaisesta vuoron edeltävään keskusteluun suhteuttavasta käytöstä. Tilanmuutoksen merkitsimenä *hei* suuntautuu edeltävän keskustelun sijaan usein johonkin tilassa olevaan esineeseen, mutta tällöinkin sitä seuraa keskusteluun jotakin uutta tuova, oivallusta eksplikoiva vuoro.

Vuoron keskelle ei yleensä samalla tavalla keräänny huomionkohdistimia, mikä toisaalta nostaa tällaisessa asemassa olevan *hei*-partikkelin erityiseen asemaan. Sille vähemmän tyypillinen sijainti saa sen korostamaan asioita eri tarkkuudella kuin yleensä, vaikka se pysyykin tietynlaisena uuden asian esille nostamisen keinona. **Vuoron lop-**

puun taas voidaan sijoittaa aineksia, jotka suuntautuvat kuulijaan ja valmistavat keskustelijoita näin puhujanvaihdoskohtaan; loppuasemainen *hei* vetoaakin kuulijaan ja pyrkii saamaan tämän samalle puolelle puhujan kanssa.

Edellä kuvaamieni tulosten lisäksi olen tehnyt alustavia havaintoja myös muutamasta muusta *hei*-partikkelin käyttötavasta, joita käsittelin luvussa 6. Havaitsin, että omana vuoronaan esiintyvä, intonaatioltaan jyrkästi laskeva *hei* voi *osoittaa toisen toiminnan* jollakin tavalla *ongelmalliseksi* (3 esiintymää). Puhuja implikoi, että kuulijan on muutettava toimintaansa, ja hakee näin tilaa omalle vuorolleen tai toiminnalleen. Intuitioni mukaan tällainen toisen käytöstä ojentava *hei* on vakiintunut ilmiö, mutta sen tarkempi tutkiminen saattaa vaatia tietynlaisen aineiston: kaikki esimerkkini ovat Perhekeskustelu-aineistokokonaisuudesta, jossa puhujat tuntevat toisensa läheisesti. Etäisemmin tuntevien keskustelijoiden välillä ehkä vältetään yhtä suoraa toisen toiminnan kritisointia.

Myös isän ja lapsen keskustelua tutkinut Tekoniemi (1998: 57, 77) on huomannut, että *hei*-partikkelia käytetään usein tilanteissa, jotka ovat puhujan kannalta jollakin tavalla ongelmallisia. Vaikka luvussa 6.1 käsittelemäni *hei*-vuorot suuntautuvatkin Tekoniemen esimerkkejä enemmän suoraan muiden toimintaan, on niillä samankaltainen ongelmatilanteen merkitsemiseen ja asiantilan muuttamiseen pyrkivä merkitys. Tässä mielessä ne voisivat sulautua myös luvun 3 suunnanmuutoksen kategorioihin.

Kahdessa esiintymässä *hei* aloittaa affektisen, *positiivisesti arvioivan* vuoron. Evaluoinnin voi nähdä uuden näkökulman esittämisenä ja *hei*-partikkelin siten suunnanmuutoksen aloittajana, mutta arvioivat vuorot eivät muista käsittelemistäni näkökulman muutoksista poiketen nouse minkään aiemman näkökulman vastineeksi. Niillä ei myöskään aina tuoda keskusteluun varsinaisesti mitään uutta: *hei*-alkuisella arvioaatiolla voidaan jatkaa jo aiemmin alkanutta positiivisesti kommentoivaa toimintaa. Tällä tavalla arviointijakson jatkaminen voi vihjata *hei*-partikkelin rituaalistuneesta käytöstä, mistä havaitsin merkkejä myös oivallusten kohdalla (luku 3.1). Johtopäätösten tekeminen vaatisi kuitenkin laajemman aineiston.

Lopuksi käsittelin *hei*-partikkelia *referoitujen vuorojen alussa* (8 esiintymää). Näissä tapauksissa *hei*-alkuiset vuorot toimivat lainauksen sisäisessä tilanteessa luvussa 3 esiteltyjen käyttötapojen mukaisesti, eli eri tavoin keskustelun suuntaa muuttaen. Osan lainauksista voi kontekstista päätellä keksityiksi, mutta toisten kohdalla jää epävarmaksi,

onko *hei* aidosti lausuttu tilanteessa, josta kerrotaan: kertomus voi perustua tositapahtumiin, mutta suorana esitetyn lainauksen tarkkuudesta ei voida tietää. Johtolause–*hei*–lainaus-rakenne vastaa Dubois’n (1989) englannin kielestä tarkastelemia tapauksia, joissa *hey* aloittaa keksityn lainauksen.

Paitsi huomiota hakeva, *hei* on siis myös – kulloisenkin kontekstin mukaan – suunnanmuutoksen aloittava, fokusoiva, yhteiseen affektiin kutsuva tai affektia ilmaiseva partikkeli. Vuoronalkuisena se muistuttaa monin tavoin englannin *hey*-partikkelia, sillä molemmat toimivat niin huomionkohdistimina kuin keskustelun suunnanmuutoksen merkeinäkin. Muissa asemissa, kuten VISK:in (§ 858) toteaa, se tuo lausumaan muitakin sävyjä; vuoron keskellä *hei* muodostaa korostavan ja lopussa puolelleen kutsuvan merkityksen. Toisaalta myös yksin esiintyvä tai vuoronalkuinen *hei* voi olla affektisesti väritynyt, kuten luvussa 6 huomasin.

Joitakin esimerkkejä käsitellessäni olen kuvannut niissä olevan useamman kuin yhden luokittelemani kategorian piirteitä. Olen myös jättänyt 7 vuoronalkuista *hei*-tapausta tarkemmin lajittelematta, sillä rajanvetoa olisi ollut vaikea tehdä: suunnanmuutos saattoi liittyä tulkinnasta riippuen esimerkiksi sekä toimintaan että topiikkiin; eräässä tapauksessa taas ei henkilön mielenliikkeitä paremmin tuntematta voinut päätellä, oliko kyseessä oivallus vai argumentti. Kategoriani eivät siis ole täysin aukottomia, vaan ne liittyvät toistensa päälle ja jättävät jonkin verran tulkinnanvaraa. Pidän niitä kuitenkin perusteltuina, sillä käsitellyt ilmiöt nousivat noin sadan esimerkin joukosta useamman tapauksen voimin esille.

Monipuolisuudessaan *hei*-partikkeli on kiinnostava tutkimuskohde. Erityyppinen aineisto, kuten kahdenkeskinen tai institutionaalinen keskustelu, saattaisi nostaa keskiöön toisenlaisia ilmiöitä kuin tämä tutkielma. Pätevätkö havaintoni myös kahdenkeskisissä keskusteluissa tai käytetäänkö niissä *hei*-partikkelia yhtä paljon, kun vuorottelujäsennys on yksinkertaisempaa? Entä institutionaalisissa keskusteluissa, jotka ovat usein rakenteeltaan strukturoidumpia?

Tätä tutkielmaa aloittaessani omat lähtökohtani olivat paljolti *hei*-partikkelin esiintymisympäristöjen tarkastelussa, vaikka muitakin lähestymistapoja voisi hyödyntää. Esimerkiksi intonaation järjestelmällisempi havainnointi saattaisi auttaa tarkentamaan *hei*-partikkelin affektisia puolia. Olen myös tutkielmaa kirjoittaessani kiinnittänyt huo-

miota joihinkin muihin keinoihin tehdä samoja tai samankaltaisia asioita kuin *hei*-partikkelilla tehdään, mutta en ole verrannut niitä systemaattisesti. Tarkempi vertailu esimerkiksi muiden suunnanmuutoksia implikoivien partikkeleiden, tilanmuutoksen merkitsimien tai huomionkohdistinten kanssa voisikin syventää ymmärrystä *hei*-partikkelin omasta, erityisestä tehtävästä keskustelussa – tai oikeastaan tehtävistä, sillä niitä on monia.

Lähteet

- AMEKA, FELIX 1992: Interjections: The universal yet neglected part of speech. – *Journal of Pragmatics* 18 s. 101–118.
- BETZ, EMMA – GOLATO, ANDREA 2008: Remembering relevant information and withholding relevant next actions: The German token *achja*. – *Research on Language and Social Interaction* 41 (1) s. 58–98.
- CUENCA, MARIA JOSEP 2000: Defining the indefinable? Interjections. – *Syntaxis* 3 s. 29–44. Saatavissa: <http://rabida.uhu.es/dspace/handle/10272/3204>
- DUBOIS, BETTY LOU 1989: Pseudoquotation in current English communication: "Hey, she didn't really say it". – *Language in Society* 18 (3) s. 343–359.
- GOFFMAN, ERVING 1981: *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- GUPTA, GANESH KUMAR 2015: Vocative Interjections in Address Forms in Bhojpuri: A Study of Honorifics. – *Investigationes Linguisticae* 32 s. 143–161. Saatavissa: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/il/article/view/6914>
- HAKULINEN, AULI 1989: Palauteilmauksista. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja 1* s. 98–114. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1997a: Johdanto. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. s. 13–17. Tampere: Vastapaino.
- 1997b: Vuorottelujäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. s. 32–55. Tampere: Vastapaino.
- 2001 [1976]: Liitepartikkelin *-han/-hän* syntaksia ja pragmatiikkaa. Teoksessa Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi, Marja-Leena Sorjonen ja Maria Vilkuna (toim.) *Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. s. 44–90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2001: Minimal and non-minimal answers to yes-no questions. – *Pragmatics* 11:1 s. 1–15. Saatavissa: <https://benjamins.com/online/prag/articles/prag.11.1.01hak>
- HAKULINEN, AULI – ERIKSSON, LEELO KEEVALLIK – LINDSTRÖM, JAN 2003: *Kuule, kule, hördu*: Projicerande praktiker i finska, estniska och svenska. Teoksessa Bengt Nordberg, Leelo Kevallik Eriksson, Kerstin Thelander & Mats Thelander (toim.): *Grammatik och samtal: Språkliga studier till minnet av Mats Eriksson*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 63 s. 199–218. Uppsala: Uppsala universitet.
- HAKULINEN, AULI – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1992: Finnish *kato*: from verb to particle. – *Journal of Pragmatics* 18 s. 527–549.

- HEINEMANN, TRINE 2016: From ‘looking’ to ‘seeing’: Indexing delayed intelligibility of an object with the Danish change-of-state token *nå*. – *Journal of Pragmatics* 104 s. 108–132.
- HEINONEN, KATJA (tulossa 2019): Affektinen *vitsi* ja *hitsi* sekä niiden muodostamat kiteymät puhutussa vuorovaikutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto.
- HEINONEN, MARI 2002: *Ni(in)*, *tota* ja *tota ni* paluun merkkeinä puhelinkeskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HERITAGE, JOHN 1984: A change of-state token and aspects of its sequential placement. Teoksessa J. Maxwell Atkinson ja John Heritage (toim.) *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. s. 299–345. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suomentaneet Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen ja Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.
- 2005: Cognition in discourse. Teoksessa Hedwig te Molder ja Jonathan Potter (toim.) *Conversation and cognition*. s. 184–202. Cambridge: Cambridge University Press.
- KOIVISTO AINO, 2009: Kiitoksen paikka: kiittäminen kioskiasiointia jäsentämässä. Teoksessa Hanna Lappalainen ja Liisa Raevaara (toim.) *Kieli kioskillä. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista*. s. 174–200. Tietolipas 219. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2013: On the preference for remembering: Acknowledging an answer with Finnish *ai nii(n)* (“Oh, that’s right”). – *Research on Language and Social Interaction* 46 s. 277–297.
- 2015: Displaying now-understanding: the Finnish change-of-state token *aa*. – *Discourse Processes* 52 (2) s. 111–148.
- 2016: Receipting information as newsworthy vs. responding to redirection: Finnish news particles *aijaa* and *aha(a)*. – *Journal of Pragmatics* 104 s. 163–179.
- 2017: Uutta tietoa vai oivallus? Eräiden dialogipartikkeleiden tehtävistä. – *Virittäjä* 121 (4) s. 473–499.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2016. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433, ISSN 2343-1466. Verkkojulkaisu HTML. Päivitetty julkaisu. Päivitetty 6.6.2018, viitattu 14.3.2019.

- KUNNARI, MIIA 2011: Kahdentunut dialogipartikkeli *joojoo* keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1979: *Nykysuomen modukset 1, kvalitatiivinen analyysi*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NORRICK, NEAL R. 2009: Interjections as pragmatic markers. – *Journal of Pragmatics* 41 s. 866–891.
- NS = *Nykysuomen sanakirja I*. 1951. Helsinki: WSOY.
- PERTILÄ, LAURA 2000: Passiivimuotojen aktiivistuminen suomen kielessä. Teoksessa *Sananjalka* 42 s. 115–139. Suomen kielen seuran vuosikirja. Turku: Suomen kielen seura.
- PIHLAJAMAA, KERTTU 2016: Affektinen *hei*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- PS = *Suomen kielen perussanakirja* 1–3. 1990–94. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- RAEVAARA, LIISA 1989: *No* – vuoronalkuinen partikkeli. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja I* s. 147–161. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1993: Kysyminen toimintana. Kysymys-vastaus-vieruspareista arkikeskustelussa. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- REBER, ELISABETH 2012: *Affectivity in Interaction: Sound objects in English*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- ROUTARINNE, SARA 1997: Kertomuksen rakentaminen. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. s. 138–155. Tampere: Vastapaino.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. 2007: *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*. Volume 1. Cambridge: Cambridge University.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A – SACKS, HARVEY 1973: Opening up Closings. *Semiotica* 8 s. 289–327. Saatavissa: <http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/schegloff/pubs/index.php>
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1989: Läsnaolijaan viittaaminen keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1997: Osallistumiskehikko. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 156–176. Tampere: Vastapaino.

- SEUREN, LUCAS M. – HUISKES, MIKE – KOOLE, TOM 2016: Remembering and understanding with *oh*-prefaced yes/no declaratives in Dutch. – *Journal of Pragmatics* 104 s. 180–192.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1989: Vuoronalkuiset konnektorit: *mutta*. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja 1* s. 162–194. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103 (2) s. 170–194. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/39153>
- 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- 2002: Recipient activities. The particle *no* as a go-ahead response in Finnish conversations. – Cecilia E. Ford, Barbara A. Fox & Sandra A. Thompson (toim.) *The language of turn and sequence* s. 165–195. Oxford: Oxford University Press.
- STIVERS, TANYA – FREDERICO ROSSANO 2010: Mobilizing response. – *Language and Social Interaction* 43 (1) s. 3–31.
- SUUTARINEN, JENNI 2016: Lopetussekvenssit suomenkielisissä puhelinkeskusteluissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- TAINIO, LIISA 1997: Preferenssijäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. s. 93–110. Tampere: Vastapaino.
- TEKONIEMI, OUTI 1998: Puhuttelu ja huomionkohdistimet lapsen ja isän välisessä keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- TRILLO, JESÚS ROMERO 1997: Your attention, please: Pragmatic mechanisms to obtain the addressee's attention in English and Spanish conversations. – *Journal of Pragmatics* 28 s. 205–221.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1989: Suomalaisen puhuttelun piirteitä. Teoksessa Anneli Kauppinen & Kyllikki Keravuori (toim.) *Kielen käyttö ja käyttäjä*. s. 43–74. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XXXVI.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio, viitattu 7.5.2019. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>
- WILBUR, RONNIE 2012: Information Structure. Teoksessa Roland Pfau, Markus Steinbach & Bencie Woll (toim.): *Sign Language: An International Handbook*. s. 462–489. Berliini: De Gruyter Mouton.

WILKINSON, SUE – KITZINGER, CELIA 2006: Surprise as an interactional achievement: reaction tokens in conversation. – *Social Psychology Quarterly* 69 s. 150–182.

ZWICKY, ARNOLD M. 1974: Hey, Whatsyourname! Teoksessa Michael W La Galy, Robert Allen Fox & Anthony Bruck (toim.): *Papers from the Tenth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society*. s. 787–801. Chicago IL: Chicago Linguistics Society. Saatavissa: <https://arnoldzwicky.org/about/papers/>

Liite: Keskustelunanalyttiset litterointimerkit

Sävelkulku:

.	laskeva sävelkulku
;	lievästi laskeva sävelkulku
,	tasainen sävelkulku
?	nouseva sävelkulku
↑	ympäröivää puhetta korkeammalta aloitettu tai sanottu jakso
↓	ympäröivää puhetta matalammalta aloitettu tai sanottu jakso
<u>sana</u>	(alleviivaus) painotettu sana tai sananosa

Tauot ja päällekkäispuhunta:

(.)	mikrotauko (alle 0.2 sekuntia)
(0.7)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus on ilmoitettu sekunnin kymmenesosien tarkkuudella
=	puhunnokset liittyvät toisiinsa tauotta
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu

Puhenopeus ja äänen voimakkuus:

°sana°	ympäröivää puhetta hiljaisemmin sanottu jakso
SANA	ympäröivää puhetta voimakkaammin sanottu jakso
>sana<	ympäröivää puhetta nopeammin sanottu jakso
<sana>	ympäröivää puhetta hitaammin sanottu jakso

Hengitys ja nauru:

. hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
hhh	uloshengitys
. sana	(piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen
ha ha	naurua
s (h) ana	(suluissa oleva h) hengitystä sanan sisällä, useimmiten naurua

Muuta:

£sana£	hymyillen sanottu jakso
#sana#	nariseva ääni
@sana@	äänen laadun muutos
san-	(yhdysmerkki sanan lopussa) sana jää kesken
sa:na	(kaksoispiste) edeltävän äänteen venytys
sanall_on	(alaviiva) sanat on lausuttu yhteen
(sana)	epäselvästi kuultu jakso
(-)	jakso, josta ei ole saatu selvää
((sana))	litteroijan selventävä kommentti

Multimodaalista toimintaa on kuvattu kursivoiduilla kuvauksilla joko kaksoissulkeissa (*(kuvaus)*) tai *- ja ^-merkkien avulla, jolloin toiminnan aloitusajankohta on merkitty samalla symbolilla yllä olevalle puheriville.